

๑๗. ขุททกาทถุวิภังค

๑. เอกกมัตติกา

[๘๓๒] ชาติมโท, โคตตมโท, อาโรคยมโท, โยพพณมโท, ลามมโท, สกุกการมโท, ครุกการมโท, ปุเรกขารมโท, ปริวารมโท, โภคมโท, วณณมโท, สุตมโท, ปฏิภาณมโท, รตตณณมโท, ปิณฑปาติกมโท, อนวณณวาทมโท, อิริยาปณมโท, อิทธิมโท, ยสมโท, สีลมโท, ฌานมโท, สีปปมโท, อาโรหมโท, ปริณามมโท, สณฺจามมโท, ปาริปุริมโท, มโท, ปมาโท, ฌมโ, สารมโ, อตฺริจฺจตา, มหิจฺจตา, ปาปิจฺจตา, สิงคํ, ดินฺตนิ, จาปลยํ, อสภาควุตฺติ, อรติ, ตนฺที, วิชฺฌมิตา, ภาตตสมมโท, เจตโส จ ลินฺตตํ, กุหนา, ลปนา, เนมิตฺติกา, นิปเปสิกา, ลาภาน ลามํ นิชิคฺคินฺตา,¹ เสยฺโยหมสมฺมิตี มาโน, สทิสฺโสหมสมฺมิตี มาโน, หีนโหสมสมฺมิตี มาโน, เสยฺยสฺส เสยฺโยหมสมฺมิตี มาโน, เสยฺยสฺส สทิสฺโสหมสมฺมิตี มาโน, เสยฺยสฺส หีนโหสมสมฺมิตี มาโน, สทิสฺสฺส เสยฺโยหมสมฺมิตี มาโน, สทิสฺสฺส สทิสฺโสหมสมฺมิตี มาโน, สทิสฺสฺส หีนโหสมสมฺมิตี มาโน, หีนสฺส เสยฺโยหมสมฺมิตี มาโน, หีนสฺส สทิสฺโสหมสมฺมิตี มาโน, หีนสฺส หีนโหสมสมฺมิตี มาโน, มาโน, อติมานิ, มานาติมานิ, โอมานิ, อธิมานิ, อสมฺมิมานิ, มิจฺจามานิ, ฌาติวิตกโก, ชนปทวิตกโก, อมรวิตกโก, ปราณุททยตาปฏิสํยุตฺโต วิตกโก, ลากสกุการสีโลก ปฏิสํยุตฺโต วิตกโก, อนวณณตฺติปฏิสํยุตฺโต วิตกโก.

เอกกํ.

๒. ทุกมัตติกา

[๘๓๓] โกโร จ อุปนาโห จ, มกุไซ จ ปลาโส จ, อิสฺสา จ มจฺจริยญฺจ, มายา จ สฺสาเจยฺยญฺจ, อวิชฺชา จ ภาวตณฺหา จ, ภาวทิจฺจ จ วิภาวทิจฺจ จ, สสฺสตทิจฺจ จ อจฺจเนททิจฺจ จ, อนตฺวาทิจฺจ จ นนตฺวาทิจฺจ จ, ปุพฺพทาทิจฺจ จ อปรนฺตาทิจฺจ จ, อหิริกญฺจ อนตฺตปฺปญฺจ, ไทวจสฺสตา จ ปาปมิตฺตตา จ, อนชฺชโว จ อมททโว จ, อกฺขนฺติ จ อโสรรจฺจญฺจ, อสฺสาชลฺยญฺจ อปฺปฏิสนฺธาโร จ, อินฺทริเยสุ อคฺคตฺตทวารตา จ โภชเน อมตฺตณฺณตา จ, มุญฺจสฺสจฺจญฺจ อสมฺปชฌญฺจ, สีลวิปตฺติ จ ทิจฺจวิปตฺติ จ, อชฺฌตฺตสสฺสโณชนญฺจ พหิทฺธาสสฺสโณชนญฺจ.

ทูกํ.

๓. ติกมัตติกา

[๘๓๔] ตีณิ อกุสสมูลานิ, ตโย อกุสสวิตกฺกา, ติสฺโส อกุสสสญฺญา, ติสฺโส อกุสส ฌาตฺตโย, ตีณิ ทฺวจริตานิ, ตโย อาสวา, ตีณิ สสฺสโณชนานิ, ติสฺโส ตณฺหา, อปฺราปี ติสฺโส ตณฺหา, อปฺราปี ติสฺโส ตณฺหา, ติสฺโส เณสนา, ติสฺโส วิชา, ตีณิ ภายานิ, ตีณิ ตมานิ, ตีณิ ติตฺถายตฺตานานิ, ตโย กิณฺณนา, ตีณิ อจฺจนานิ, ตีณิ มลानิ, ตีณิ วิสฺมานิ, อปฺรานปี ตีณิ

¹ ฉ. นิชิคฺคินฺตา

วิธมานิ, ตโย อคฺคิ, ตโย กสาวา, อปເເປີ ตโย กສາວາ.

อสุสาทมิฏฺจิ อตฺตานุทมิฏฺจิ มิจฺฉาทมิฏฺจิ, อรติ วิหเสสา อธมฺมจริยา, ไทวจสฺสตา ปาปมิตฺตตา นานตตสญฺญา, อุทฺธจํ โกลสฺสํ ปมาโท, อสนฺตุฏฺฐิตา อสมปฺชฌนตา มหิจฺฉตา, อหิริกํ อโนตฺตปฺปํ ปมาโท, อนาทรียํ ไทวจสฺสตา ปาปมิตฺตตา, อสฺสทฺธิยํ อวทญฺญตา โกลสฺสํ, อุทฺธจํ อสํวโร ทฺลสฺสํ, อริยานํ อทสฺสนกมฺยตา สทฺธมฺมํ อโสตุกมฺยตา อุปารมฺภ จิตฺตตา, มุฏฺฐสฺสจํ อสมปฺชฌนํ เจตโส วิกฺเขโป, อโยนิโส มนสิกาโร กุมฺมคฺคเสวนา เจตโส ฯ ลึนฺตํ.

ตัก.

๔. จตุกกมาติกา

[๘๓๕] จตตาริ อาสวา, จตตาริ คนฺธา, จตตาริ โสผา, จตตาริ โยคา, จตตาริ อูปาทานานิ, จตตาริ ตณฺหุปปาทา, จตตาริ อคติคฺมนานิ, จตตาริ วิปริเยสา,² จตตาริ อนริยโฆหารา, อปรเปิ จตตาริ อนริยโฆหารา, จตตาริ ทฺวจจริตานิ, อปรานิปี จตตาริ ทฺวจจริตานิ, จตตาริ ภยานิ, อปรานิปี จตตาริ ภยานิ, จตสฺสเฏ ทิฏฺฐิโย.

ຈຕຸກຸກໍ.

๕. ประจักษ์มาติกา

[๘๓๖] ปณฺโณจรมภาคิยานิ สลฺโยชนานิ, ปณฺจทุทฺธมภาคิยานิ สลฺโยชนานิ, ปณฺจ
มจฺจุรียานิ, ปณฺจ สงฺคา, ปณฺจ สลฺลสา, ปณฺจ เจโตชฺฉิลา, ปณฺจ เจตโส วินิพฺนฺธา, ปณฺจ นีวรณานิ,
ปณฺจ กมฺมานิ อานนฺตริกานิ, ปณฺจ ทิฏฺฐิจิโย, ปณฺจ เวรา, ปณฺจ พฺยสฺสา, ปณฺจ อกฺขณฺติยา
อาทีนฺวา, ปณฺจ ภายานิ, ปณฺจ ทิฏฺฐจฺฉมฺมนิพฺพานวาทา.

ປຣ໌ຈກໍ.

๖. จุกกมาตিকা

[๘๒๗] ฉ วิชาวมูลานิ, ฉ จนุทราคา เคหสิตา ธมฺมา, ฉ วิโรธวตฺถุนิ, ฉ ตณฺหาภายา,
ฉ อคารวา, ฉ ปริหานียา ธมฺมา, อปเรปิ ฉ ปริหานียา ธมฺมา, ฉ โสมนสฺสุปฺปีจารว, ฉ
โทมนสฺสุปฺปีจารว, ฉ อุเปกฺขูปฺปีจารว, ฉ เคหสิตานิ โสมนสฺสานิ, ฉ เคหสิตานิ โทมสนสฺสานิ,
ฉ เคหสิตา อุเปกฺขา, ฉ ทิกฺขิจิเย.

๑.๑๑.

² จ. วิปริยาสา

๗. สุตตกมัตติกา

[๘๓๘] สุตต อนุสยา, สุตต สลโฆชนานิ, สุตต ปริยญฺจนานิ, สุตต อสทฺธมฺมา, สุตต ทฺวจจิตฺตานิ, สุตต มานา, สุตต ทิฏฺฐิโย.

สุตตกํ.

๘. อฏฺฐกมัตติกา

[๘๓๙] อฏฺฐ กิเลสวตฺถุณี, อฏฺฐ กุสึตวตฺถุณี, อฏฺฐสุ โลกธมฺเมสุ จิตฺตสฺส ปฏฺิฆาโต, อฏฺฐ อนริยโฆหารา, อฏฺฐ มิจฺฉตฺตา, อฏฺฐ ปุริสโทสา, อฏฺฐ อสญฺเปวาทา, อฏฺฐ เนวสญฺเปนาสญฺเปวาทา.

อฏฺฐกํ.

๙. นวกมัตติกา

[๘๔๐] นว อาฆาตวตฺถุณี, นว ปุริสมลานิ, นววิธา มานา, นว ตณฺหามูลกา ธมฺมา, นว อธิชิตฺตานิ, นว มญฺญิตฺตานิ, นว ฆนฺทิตฺตานิ, นว ปปญฺจิตฺตานิ, นว สงฺขตานิ.

นวกํ.

๑๐. ทสกมัตติกา

[๘๔๑] ทส กิเลสวตฺถุณี, ทส อาฆาตวตฺถุณี, ทส อฏฺฐลกฺขมฺปธา, ทส สลโฆชนานิ, ทส มิจฺฉตฺตา, ทสวตฺถุกา มิจฺฉาทิฏฺฐิ, ทสวตฺถุกา อนตฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ.

ทสกํ.

[๘๔๒] อฏฺฐารส ตณฺหาวิจฺจิตฺตานิ อชฺฌตฺติกสฺส อฺปาทาย, อฏฺฐารส ตณฺหาวิจฺจิตฺตานิ พาหิรสฺส อฺปาทาย, ตเทกชฺฌํ อภิสญฺญหิตฺวา อภิสงฺขิปิตฺวา จตฺตีส ตณฺหาวิจฺจิตฺตานิ โหนฺติ, อิติ อตฺติตฺตานิ จตฺตีส ตณฺหาวิจฺจิตฺตานิ อนาคตานิ จตฺตีส ตณฺหาวิจฺจิตฺตานิ ปจฺจุปฺปนฺนานิ จตฺตีส ตณฺหาวิจฺจิตฺตานิ, ตเทกชฺฌํ อภิสญฺญหิตฺวา อภิสงฺขิปิตฺวา อฏฺฐสฺสํ ตณฺหาวิจฺจิตฺตํ^๓ โหติ, ยานิ จ ทฺวาสนฺนิจิตฺตจิตฺตานิ พฺรหฺมชาเล เวยฺยากรเณ วุตฺตานิ ภควตา.

มัตติกา.

^๓ อ. อฏฺฐตณฺหาวิจฺจิตฺตํ

๑๗. ขุททกวัตถุวิภังค์

๑. เอกกมัตติกา

[๘๓๒](๑) ชาติมทะ	(ความเมาเพราะอาศัยชาติ)	(๘๔๓)
(๒) โคตตมทะ	(ความเมาเพราะอาศัยโคตร)	(๘๔๔)
(๓) อาโรคยมทะ	(ความเมาในความไม่มีโรค)	(๘๔๕)
(๔) โยพพนมทะ	(ความเมาในความเป็นหนุ่มสาว)	(๘๔๕)
(๕) ชีวิตมทะ	(ความเมาในชีวิต)	(๘๔๕)
(๖) ลาภมทะ	(ความเมาในลาภ)	(๘๔๕)
(๗) สักการมทะ	(ความเมาในสักการะ)	(๘๔๕)
(๘) ครุการมทะ	(ความเมาในความเคารพ)	(๘๔๕)
(๙) ปุเรกขารมทะ	(ความเมาในความเป็นหัวหน้า)	(๘๔๕)
(๑๐) ปริวารมทะ	(ความเมาในบริวาร)	(๘๔๕)
(๑๑) โภคมทะ	(ความเมาในโภคสมบัติ)	(๘๔๕)
(๑๒) วัณณมทะ	(ความเมาเพราะอาศัยผิวพรรณและคุณความดี) (๘๔๕)	
(๑๓) สุตมทะ	(ความเมาในการการสดับตรับฟัง)	(๘๔๕)
(๑๔) ปฏิภาณมทะ	(ความเมาในปฏิภาณ)	(๘๔๕)
(๑๕) รัตตัญญมทะ	(ความเมาในความเป็นผู้รัตตัญญู)	(๘๔๕)
(๑๖) ปิณฑปาติกมทะ	(ความเมาในการถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร) (๘๔๕)	
(๑๗) อนวัญญาตมทะ	(ความเมาเพราะไม่ถูกใครดูหมิ่น)	(๘๔๕)
(๑๘) อิริยาปถมทะ	(ความเมาในอิริยาบถ)	(๘๔๕)
(๑๙) อิทถิมทะ	(ความเมาในฤทธิ์)	(๘๔๕)
(๒๐) ยสมทะ	(ความเมาในยศ)	(๘๔๕)
(๒๑) สีสมทะ	(ความเมาในสี)	(๘๔๕)
(๒๒) ฌานมทะ	(ความเมาในฌาน)	(๘๔๕)
(๒๓) ลีปมทะ	(ความเมาในศิลปะ)	(๘๔๕)
(๒๔) อาโรหมทะ	(ความเมาในความมีทรวดทรงสูง)	(๘๔๕)
(๒๕) ปริณามมทะ	(ความเมาในความมีทรวดทรงสั้นทัด)	(๘๔๕)
(๒๖) สัณฐานมทะ	(ความเมาในความมีทรวดทรงงาม)	(๘๔๕)
(๒๗) ปาริปุริมทะ	(ความเมาในความมีร่างกายสมบูรณ์)	(๘๔๕)
(๒๘) มทะ	(ความเมา)	(๘๔๕)
(๒๙) ปมาทะ	(ความประมาท)	(๘๔๖)
(๓๐) ถัมภะ	(ความหัวดี)	(๘๔๗)
(๓๑) สारัมภะ	(ความแข่งดี)	(๘๔๘)
(๓๒) อติวิจจตา	(ความอยากได้เกินประมาณ)	(๘๔๙)
(๓๓) มหิจจตา	(ความมักมาก)	(๘๕๐)
(๓๔) ปาปิจจตา	(ความปรารถนาลามก)	(๘๕๑)
(๓๕) ลิงคะ	(ความยั่วเยา)	(๘๕๒)
(๓๖) ดินดินะ	(การพูดเกียติกัน)	(๘๕๓)

(๓๗) จาปัลยะ	(การชอบตกแต่ง)	(๘๕๔)
(๓๘) อสภาควุตติ	(ความประพฤติไม่เหมาะสม)	(๘๕๕)
(๓๙) อรติ	(ความไม่ยินดี)	(๘๕๖)
(๔๐) ตันที	(ความโง่งมงาย)	(๘๕๗)
(๔๑) วิชัมภิตา	(ความบิดกาย)	(๘๕๘)
(๔๒) ภัตตสัมมทะ	(ความเมาในอาหาร)	(๘๕๙)
(๔๓) เจตโสณินัตตะ	(ความหุนหันจิต)	(๘๖๐)
(๔๔) กุหนนา	(ความหลอกลวง)	(๘๖๑)
(๔๕) ลปนา	(การพูดประจบ)	(๘๖๒)
(๔๖) เนมิตติกตา	(การทำนิมิต)	(๘๖๓)
(๔๗) นิปเปสิกตา	(การพูดลบหลู่ความดีของคนอื่น)	(๘๖๔)
(๔๘) ลาเภณลามังนิชิตังสนตา	(การแลกเปลี่ยนลามด้วยลาม)	(๘๖๕)
(๔๙) ความถือตัวว่า	เป็นผู้เลิศกว่าเขา	(๘๖๖)
(๕๐) ความถือตัวว่า	เป็นผู้เสมอเขา	(๘๖๗)
(๕๑) ความถือตัวว่า	เป็นผู้ด้อยกว่าเขา	(๘๖๘)
(๕๒) เป็นผู้เลิศกว่าเขา	ถือตัวว่าเลิศกว่าเขา	(๘๖๙)
(๕๓) เป็นผู้เลิศกว่าเขา	ถือตัวว่าเสมอเขา	(๘๗๐)
(๕๔) เป็นผู้เลิศกว่าเขา	ถือตัวว่าด้อยกว่าเขา	(๘๗๑)
(๕๕) เป็นผู้เสมอเขา	ถือตัวว่าเลิศกว่าเขา	(๘๗๒)
(๕๖) เป็นผู้เสมอเขา	ถือตัวว่าเสมอเขา	(๘๗๓)
(๕๗) เป็นผู้เสมอเขา	ถือตัวว่าด้อยกว่าเขา	(๘๗๔)
(๕๘) เป็นผู้ด้อยกว่าเขา	ถือตัวว่าเลิศกว่าเขา	(๘๗๕)
(๕๙) เป็นผู้ด้อยกว่าเขา	ถือตัวว่าเสมอเขา	(๘๗๖)
(๖๐) เป็นผู้ด้อยกว่าเขา	ถือตัวว่าด้อยกว่าเขา	(๘๗๗)
(๖๑) มานะ	(ความถือตัว)	(๘๗๘)
(๖๒) อติมานะ	(ความดูหมิ่นผู้อื่น)	(๘๗๙)
(๖๓) มานาติมานะ	(ความเยอหยิ่งถือตัว)	(๘๘๐)
(๖๔) โอิมานะ	(ความดูหมิ่นตนเอง)	(๘๘๑)
(๖๕) อธิมานะ	(ความสำคัญว่าได้บรรลุ)	(๘๘๒)
(๖๖) อัสมิมานะ	(ความสำคัญว่ามีตัวตน)	(๘๘๓)
(๖๗) มิจจามานะ	(ความถือตัวผิด)	(๘๘๔)
(๖๘) ญาคติวิตักกะ	(ความตริกถึงญาคติ)	(๘๘๕)
(๖๙) ชนปทวิตักกะ	(ความตริกถึงชนบท)	(๘๘๖)
(๗๐) อมรวิตักกะ	(ความตริกเพื่อเอาตัวรอด)	(๘๘๗)
(๗๑) ปธานุททตปฏิสังยุตตวิตักกะ	(ความตริกเกี่ยวข้องด้วยความเอ็นดูผู้อื่น)	(๘๘๘)
(๗๒) ลามสัการสิโลกปฏิสังยุตตวิตักกะ	(ความตริกเกี่ยวข้องด้วยลามสัการะและชื่อเสียง)	(๘๘๙)
(๗๓) อนวัณณุตติปฏิสังยุตตวิตักกะ	(ความตริกเกี่ยวข้องด้วยความไม่ต้องการให้ใครดูหมิ่น)	(๘๙๐)

เอกกมัตติกา จบ

๒. ทุกมาติกา

[๘๓๓]	(๑) โภคะ	(ความโกรธ)	(๘๙๑)
อุปนาหะ	(ความผูกโกรธ)		(๘๙๑)
(๒) มกฺขะ	(ความลบหลู่)	(๘๙๒)	
ปลาสะ	(ความตีตัวเสมอ)	(๘๙๒)	
(๓) อีสสา	(ความริษยา)	(๘๙๓)	
มัจฉริยะ	(ความตระหนี่)	(๘๙๓)	
(๔) มายา	(ความเจ้าเล่ห์)	(๘๙๔)	
สาถะยยะ	(ความโอ้อวด)	(๘๙๔)	
(๕) อวิชชา	(ความไม่รู้)	(๘๙๕)	
ภวตฺถนา	(ความปรารถนาภพ)	(๘๙๕)	
(๖) ภวทวิญญู	(ความเห็นว่าเกิดอีก)	(๘๙๖)	
วิภวทวิญญู	(ความเห็นว่าไม่เกิดอีก)	(๘๙๖)	
(๗) สัสสตทวิญญู	(ความเห็นว่าเที่ยง)	(๘๙๗)	
อุจเฉททวิญญู	(ความเห็นว่าขาดสูญ)	(๘๙๗)	
(๘) อันตวาทวิญญู	(ความเห็นว่ามีที่สุด)	(๘๙๘)	
อนันตวาทวิญญู	(ความเห็นว่าไม่มีที่สุด)	(๘๙๘)	
(๙) ปุพฺพพันฺตานุทวิญญู	(ความเห็นปรารภส่วนอดีต)	(๘๙๙)	
อปฺปรันตานุทวิญญู	(ความเห็นปรารภส่วนอนาคต)	(๘๙๙)	
(๑๐)	อหิริกะ	(ความไม่ละอายต่อการประพฤติทุจริต)	(๙๐๐)
	อนินตตปฺปะ	(ความไม่สะดุ้งกลัวต่อการประพฤติทุจริต)	(๙๐๐)
(๑๑)	โทวจัสสตา	(ความเป็นผู้ร่าเริง)	(๙๐๑)
	ปาปมิตตตา	(ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว)	(๙๐๑)
(๑๒)	อนัชฺชวะ	(ความไม่ซื่อตรง)	(๙๐๒)
	อมัททวะ	(ความไม่อ่อนโยน)	(๙๐๒)
(๑๓)	อชฺนติ	(ความไม่อดทน)	(๙๐๓)
	อโสรัจจะ	(ความไม่เสียม)	(๙๐๓)
(๑๔)	อสาชฺลยะ	(ความไม่มีวาจามั่นคง)	(๙๐๔)
	อัปปฏิสัณถาระ	(ความไม่มีปฏิสันถาร)	(๙๐๔)
(๑๕)	ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย	(๙๐๕)	
	ความไม่รู้จักประมาณในการบริโภค	(๙๐๕)	
(๑๖)	มฺภูสฺสัจจะ	(ความหลงลืมสติ)	(๙๐๖)
	อสมฺปชฺฌญะ	(ความเป็นผู้ไม่มีสัมปชัญญะ)	(๙๐๖)
(๑๗)	สีลวิปตติ	(ความวิบัติแห่งศีล)	(๙๐๗)
	ทวิญญูวิปตติ	(ความวิบัติแห่งทวิญญู)	(๙๐๗)
(๑๘)	อชฺฉมตฺตสฺสญฺญะ	(สังโยชน์ภายใน)	(๙๐๘)
	พหิทฺธาสฺสญฺญะ	(สังโยชน์ภายนอก)	(๙๐๘)

ทุกมาติกา จบ

๓. ดิग्มาติก

[๘๓๔]	(๑) อุกุศลมูล	(รากเหง้าแห่งอกุศล) ๓	(๙๐๙)
	(๒) อกุศลวิตก	(ความตริกที่เป็นอกุศล) ๓	(๙๑๐)
	(๓) อกุศลสัญญา	(การกำหนดหมายที่เป็นอกุศล) ๓	(๙๑๑)
	(๔) อกุศลธาตุ	(ธาตุที่เป็นอกุศล) ๓	(๙๑๒)
	(๕) ทุจริต	(ความประพฤติชั่ว) ๓	(๙๑๓)
	(๖) อาสวะ	(สภาวะที่หมักดองสันดาน) ๓	(๙๑๔)
	(๗) สังโยชน์	(กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ) ๓	(๙๑๕)
	(๘) ตัณหา	(ความทะยานอยาก) ๓	(๙๑๖)
	(๙) ตัณหา ๓ อีกนัยหนึ่ง		(๙๑๗)
(๑๐)	ตัณหา ๓ แม้อีกนัยหนึ่ง		(๙๑๘)
(๑๑)	เอสนา	(ความพอใจ) ๓	(๙๑๙)
(๑๒)	วิชา ๓		(๙๒๐)
(๑๓)	ภย ๓		(๙๒๑)
(๑๔)	ตมะ	(ความมืด) ๓	(๙๒๒)
(๑๕)	ติดถายตนะ	(ถิ่นเกิดของทิวสน) ๓	(๙๒๓)
(๑๖)	กิญจนะ	(กิเลสเครื่องกังวล) ๓	(๙๒๔)
(๑๗)	อังคนะ	(กิเลสเพียงดั่งเนิน) ๓	(๙๒๕)
(๑๘)	มละ	(มลทิน) ๓	(๙๒๖)
(๑๙)	วิสมะ	(ความประพฤติไม่สม่ำเสมอ) ๓	(๙๒๗)
(๒๐)	วิสมะ ๓ อีกนัยหนึ่ง		(๙๒๘)
(๒๑)	อัคคิ (ไฟ) ๓		(๙๒๙)
(๒๒)	กสาวะ (กิเลสดูจนน้ำฝน) ๓		(๙๓๐)
(๒๓)	กสาวะ ๓ อีกนัยหนึ่ง		(๙๓๑)
(๒๔)	อัสสาททิวสน	(ความเห็นผิดที่ประกอบด้วยความยินดี) ๓	(๙๓๒)
	อัสสาททิวสน	(ความเห็นผิดว่ามีตัวตน) ๓	(๙๓๓)
	มิจฉาทิวสน	(ความเห็นผิด) ๓	(๙๓๔)
(๒๕)	อวัตติ	(ความไม่ยินดี) ๓	(๙๓๕)
	วิหเสสา	(ความเบียดเบียน) ๓	(๙๓๖)
	อธรรมจริยา	(ความประพฤติไม่เป็นธรรม) ๓	(๙๓๗)
(๒๖)	โทวจัสสตา	(ความเป็นผู้ว่ายาก) ๓	(๙๓๘)
	ปาปมิตตตา	(ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว) ๓	(๙๓๙)
	นันทตตสัญญา	(สัญญาที่แตกต่างกัน) ๓	(๙๔๐)
(๒๗)	อุทธีจจะ	(ความฟุ้งซ่าน) ๓	(๙๔๑)
	โกธัสชชะ	(ความเกลียดชัง) ๓	(๙๔๒)
	ปมาทะ	(ความประมาท) ๓	(๙๔๓)
(๒๘)	อสนันตทิวสน	(ความไม่สันโดษ) ๓	(๙๔๔)
	อสมปชัญญตา	(ความไม่มีสัมปชัญญะ) ๓	(๙๔๕)

มหิจฺจตา	(ความมกมมาก)	(๔๒๙)
(๒๙) อหิริกะ	(ความไม่ละอายต่อการประพฤติกุจจริต)	(๔๓๐)
อนินตตปปะ	(ความไม่สะดุ้งกลัวต่อการประพฤติกุจจริต)	(๔๓๐)
ปมาทะ	(ความประมาท)	(๔๓๐)
(๓๐) อนาทรียะ	(ความไม่เอื้อเฟื้อ)	(๔๓๑)
โทวจัสสตา	(ความเป็นผู้ว่ายาก)	(๔๓๑)
ปาปมิตตตา	(ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว)	(๔๓๑)
(๓๑) อัธสัททียะ	(ความไม่เชื่อ)	(๔๓๒)
อวทัญญูตา	(ความเป็นผู้ไม่โอ้อวด)	(๔๓๒)
โกสัชชะ	(ความเกียจคร้าน)	(๔๓๒)
(๓๒) อุทธีจจะ	(ความฟุ้งซ่าน)	(๔๓๓)
อสังวร	(ความไม่สำรวม)	(๔๓๓)
ทุสสีลยะ	(ความเป็นผู้ศีล)	(๔๓๓)
(๓๓) อริยานัง อทัสสนกัมมตา	(ความไม่อยากเห็นพระอริยะ)	(๔๓๔)
สัทธัมมัง อโสตุกัมมตา	(ความไม่อยากฟังพระสัทธรรม)	(๔๓๔)
อุปารัมภจิตตตา	(ความคิดแข่งดี)	(๔๓๔)
(๓๔) มุญฺหุสสัจจะ	(ความเป็นผู้มีสติพื้นเพื่อน)	(๔๓๕)
อสัมปชัญญะ	(ความเป็นผู้ไม่มีสัมปชัญญะ)	(๔๓๕)
เจตโสวิกเขปะ	(ความฟุ้งซ่านแห่งจิต)	(๔๓๕)
(๓๕) อโยนิโสมนสิการ (การไม่พิจารณาโดยแยบคาย)		(๔๓๖)
กุมมคฺคเสวนา	(การยึดถือทางผิด)	(๔๓๖)
เจตโสสินตตะ	(ความหุนหัน)	(๔๓๖)

ติกมาติกก จบ

๔. จตุกกมาติกก

[๔๓๕] (๑)	อาสวะ (สภาวะที่หมักดองในสันดาน) ๔	(๔๓๗)
(๒) คันถะ	(กิเลสเครื่องร้อยรัดใจ) ๔	(๔๓๘)
(๓) โหชะ	(กิเลสดูจห้วงน้ำ) ๔	(๔๓๘)
(๔) โยคะ	(กิเลสเป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ) ๔	(๔๓๘)
(๕) อุปาทาน	(ความยึดมั่น) ๔	(๔๓๘)
(๖) ตณฺหุปาทาน	(ความยึดมั่นด้วยตัณหา) ๔	(๔๓๙)
(๗) อคติคฺมนะ	(การถึงอคติ) ๔	(๔๓๙)
(๘) วิปริเยสะ	(การแสวงหาผิด) ๔	(๔๓๙)
(๙) อนริยโฆหาร	(โฆหารของผู้มีไข้พระอริยะ) ๔	(๔๓๙)
(๑๐) อนริยโฆหาร ๔ อิกนัยหนึ่ง		(๔๓๙)
(๑๑) ทุจฺจิต	(ความประพฤติกุจชั่ว) ๔	(๔๓๙)
(๑๒) ทุจฺจิต ๔ อิกนัยหนึ่ง		(๔๓๙)
(๑๓) ภย ๔		(๔๓๙)

(๑๔)	ภัย ๔ อีกภัยหนึ่ง	(๙๓๙)
(๑๕)	ภัย ๔ อื่นอีกภัยหนึ่ง	(๙๓๙)
(๑๖)	ภัย ๔ อื่นต่อไปอีกภัยหนึ่ง	(๙๓๙)
(๑๗)	ทิวฐิ (ความเห็นผิด) ๔	(๙๓๙)

จตุกกมัตติก จบ

๕. ปัญจกมัตติก

[๘๓๖]	(๑)	โอรัมภาคิยสังโยชน (สังโยชนเปื่องต่ำ) ๕	(๙๔๐)
	(๒)	อุทรมภาคิยสังโยชน (สังโยชนเปื่องสูง) ๕	(๙๔๐)
	(๓)	มัจฉริยะ (ความตระหนี่) ๕	(๙๔๐)
	(๔)	สังคะ (กิเลสเครื่องข้อง) ๕	(๙๔๐)
	(๕)	สัลละ (กิเลสดุจลูกศร) ๕	(๙๔๐)
	(๖)	เจโตซีละ (กิเลสดุจตะปูตึงใจ) ๕	(๙๔๑)
	(๗)	เจตโสวินพันธะ (กิเลสเครื่องผูกพันใจ) ๕	(๙๔๑)
	(๘)	นิวรรณ (กิเลสเครื่องกันความดี) ๕	(๙๔๑)
	(๙)	อนันตริยกรรม (กรรมหนัก) ๕	(๙๔๑)
	(๑๐)	ทิวฐิ (ความเห็นผิด) ๕	(๙๔๑)
	(๑๑)	เวร (ความแค้นเคือง) ๕	(๙๔๒)
	(๑๒)	พยสนะ (ความพินาศ) ๕	(๙๔๒)
	(๑๓)	โทษแห่งความไม่อดทน ๕	(๙๔๒)
	(๑๔)	ภัย ๕	(๙๔๒)
	(๑๕)	ทิวฐิธัมมนิพพานวาทะ (วาทะว่านิพพานมีในชีวิตปัจจุบัน) ๕	(๙๔๓)

ปัญจกมัตติก จบ

๖. จักกมัตติก

[๘๓๗]	(๑)	วิวาทมูล (เหตุก่อวิวาท) ๖	(๙๔๔)
	(๒)	ฉันทราคเคหสิตธรรม (สภาวะธรรมคือฉันทราคะซึ่งอาศัยกามคุณ) ๖	(๙๔๔)
	(๓)	วิโรธวัตถุ ๖	(๙๔๔)
	(๔)	ตณฺหากาย (กองตัณหา) ๖	(๙๔๔)
	(๕)	อคารวะ (ความไม่เคารพ) ๖	(๙๔๕)
	(๖)	ปริหานิยธรรม (ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม) ๖	(๙๔๕)
	(๗)	ปริหานิยธรรม ๖ อีกภัยหนึ่ง	(๙๔๖)
	(๘)	โสมนัสสุพิจารณา (ความครุ่นคิดเกี่ยวกับโสมนัส) ๖	(๙๔๖)
	(๙)	โทมนัสสุพิจารณา (ความครุ่นคิดเกี่ยวกับโทมนัส) ๖	(๙๔๖)
	(๑๐)	อุเบกขุปริจาร (ความครุ่นคิดเกี่ยวกับอุเบกขา) ๖	(๙๔๖)
	(๑๑)	เคหสิตโสมนัส (โสมนัสที่อาศัยกามคุณ) ๖	(๙๔๗)
	(๑๒)	เคหสิตโทมนัส (โทมนัสที่อาศัยกามคุณ) ๖	(๙๔๗)
	(๑๓)	เคหสิตอุเบกขา (อุเบกขาที่อาศัยกามคุณ) ๖	(๙๔๖)

(๑๔) ทิฏฐิ (ความเห็นผิด) ๖ (๙๔๘)
ฉกมมัตติก จบ

๗. สัตตกมมัตติก

[๘๓๘]	(๑)	อนุสสัย	(กิเลสที่นอนเนื่อง) ๗	(๙๔๙)
	(๒)	สังโยชน์	(กิเลสที่ประกอบสัตว์ไว้ในภพ) ๗	(๙๔๙)
	(๓)	ปริยฐาน	(กิเลสเครื่องลุ่มลุ่มใจ) ๗	(๙๔๙)
	(๔)	อสังกรรม	(ธรรมของคนพาล) ๗	(๙๕๐)
	(๕)	ทุจจิต	(ความประพฤติชั่ว) ๗	(๙๕๐)
	(๖)	มานะ	(ความถือตัว) ๗	(๙๕๐)
	(๗)	ทิฏฐิ	(ความเห็นผิด) ๗	(๙๕๑)

สัตตกมมัตติก จบ

๘. อฏฐกมมัตติก

[๘๓๙]	(๑)	กิเลสวัตถุ(สิ่งก่อความเศร้าหมอง)	๘	(๙๕๒)
	(๒)	กุสิดัตถุ	(เหตุเกิดความเกียจคร้าน)	๘ (๙๕๒)
	(๓)	จิตกระทบในโลกธรรม	๘	(๙๕๓)
	(๔)	อนริยโหวหาร	(คำพูดของผู้มีไข้พระอริยะ)	๘ (๙๕๕)
	(๕)	มิจฉัตตะ	(ความเห็นผิด)	๘ (๙๕๖)
	(๖)	บุรุษโทษ	(โทษของคน)	๘ (๙๕๗)
	(๗)	อสังญญิวาทะ	(วาทะว่าอัตตาไม่มีสัญญา)	๘ (๙๕๘)
	(๘)	เนวสังญญินาสังญญิวาทะ	(วาทะว่ามีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่)	๘ (๙๕๘)

อฏฐกมมัตติก จบ

๙. นวกมมัตติก

[๘๔๐]	(๑)	อาฆาตวัตถุ	(เรื่องให้เกิดความอาฆาต) ๙ (๙๖๑)
(๒)	ปฐิมละ	(มลทินของคน) ๙	(๙๖๒)
(๓)	มานะ	(ความถือตัว) ๙	(๙๖๓)
(๔)	ตณฺหามูลกกรรม	(ธรรมที่มีตณฺหาเป็นมูล) ๙	(๙๖๔)
(๕)	อญฺชิตะ ๙		(๙๖๔)
(๖)	มญฺญิตะ ๙		(๙๖๕)
(๗)	ผนฺทิตะ ๙		(๙๖๕)
(๘)	ปญฺจิตะ ๙		(๙๖๕)
(๙)	สังขตะ ๙		(๙๖๕)

นวกมมัตติก จบ

๑๐. ทสภมตติภ

[๘๔๑]	(๑) กิเลสวัตถุ	(สิ่งก่อความเศร้าหมอง) ๑๐	(๙๖๖)
	(๒) อาฆาตวัตถุ	(สิ่งก่อความอาฆาต) ๑๐	(๙๖๗)
	(๓) อุกุศลกรรมบถ	(ทางแห่งอกุศลกรรม) ๑๐	(๙๖๘)
	(๔) สังโยชน์	(กิเลสที่ประกอบสัตว์ไว้ในภพ) ๑๐	(๙๖๙)
	(๕) มิจฉัตตะ	(ความเห็นผิด) ๑๐	(๙๗๐)
	(๖) มิจฉาทิฏฐิมิวัตถุ	(ความเห็นผิดมี ๑๐ อย่าง) ๑๐	(๙๗๑)
	(๗) อันตคคาหิกทิฏฐิมิวัตถุ	(ความเห็นที่ยึดเอาที่สุดมี ๑๐ อย่าง) ๑๐	(๙๗๒)

ทสภมตติภ จบ

[๘๔๒] ตัณหาวิจิริต^๔ อาศัยอายตนะภายใน ๑๘ อาศัยอายตนะภายนอก ๑๘ รวมเข้าด้วยกันเป็นตัณหาวิจิริต ๓๖

ตัณหาวิจิริตที่เป็นอดีต ๓๖ ที่เป็นอนาคต ๓๖ ที่เป็นปัจจุบัน ๓๖ รวม เข้าด้วยกันเป็นตัณหาวิจิริต ๑๐๘ ด้วยประการฉะนี้

ทิฏฐิ ๖๒ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ในพรหมชาลสูตร

มตติภ จบ

^๔ อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙๙/๓๑๒-๓๑๓

๑. เอกกนิทเทศ

[๘๔๓] บรรดาเอกกมาติกาเหล่านั้น **ชาติมทะ** เป็นไฉน

ความเมา กิริยาที่เมา ภาวะที่เมา ความถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุจธง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยชาติ นี้เรียกว่า ชาติมทะ (๑)

[๘๔๔] **โคตมทะ** เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยโคตร นี้เรียกว่า โคตมทะ (๒)

อาโรคยมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความไม่มีโรค นี้เรียกว่า อาโรคยมทะ (๓)

โยพพนมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความเป็นหนุ่มเป็นสาว นี้เรียกว่า โยพพนมทะ (๔)

ชีวิตมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยชีวิต นี้เรียกว่า ชีวิตมทะ (๕)

ลามมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยลาม นี้เรียกว่า ลามมทะ (๖)

สักการมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยสักการะนี้เรียกว่าสักการมทะ (๗)

ครุการมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความเคารพ นี้เรียกว่า ครุการมทะ (๘)

ปุเรกขารมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความเป็นหัวหน้า นี้เรียกว่า ปุเรกขารมทะ (๙)

ปริวารมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยปริวาร นี้เรียกว่า ปริวารมทะ (๑๐)

โภคมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยโภคะ นี้เรียกว่า โภคมทะ (๑๑)

วณณมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความยกย่อง นี้เรียกว่าวณณมทะ (๑๒)

สุตมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยการสดับ ได้รับฟังมาก นี้เรียกว่า สุตมทะ (๑๓)

ปฏิกาณมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยปฏิภาณ นี้เรียกว่า ปฏิภาณมทะ (๑๔)

รัตตัญญมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความเป็นผู้รัตตัญญู นี้เรียกว่า รัตตัญญมทะ (๑๕)

ปิณฑปาตมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความเป็นผู้ถือเพียวบิณฑบาตเป็นวัตร นี้เรียกว่า ปิณฑปาตมทะ (๑๖)

อนวัณฺณยัตมมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความที่ไม่มีใครดูหมิ่น นี้เรียกว่า อนวัณฺณยัตมมทะ (๑๗)

อิริยาปถมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยอิริยาบถ นี้เรียกว่า อิริยาปถมทะ (๑๘)

อิทธิมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยฤทธิ์ นี้เรียกว่า อิทธิมทะ (๑๙)

ยสมมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยยศ นี้เรียกว่า ยสมมทะ (๒๐)

สีลมมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยสี นี้เรียกว่า สีลมมทะ (๒๑)

ณานมมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยณาน นี้เรียกว่า ณานมมทะ (๒๒)

สิปปมมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยศิลปะ นี้เรียกว่า สิปปมมทะ (๒๓)

อาโรหมมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความเป็นผู้มีทรวดทรงสูง นี้เรียกว่า อาโรหมมทะ (๒๔)

ปริณามมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความมีทรวดทรงสันทัด นี้เรียกว่า ปริณามมทะ (๒๕)

สัณฐานมมทะ เป็นไฉน

ความเมา ฯลฯ ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความมีทรวดทรงงาม นี้เรียกว่า สัณฐานมมทะ (๒๖)

ปาริปุริมมทะ เป็นไฉน

ความเมา กิริยาที่เมา ภาวะที่เมา ความถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุจธง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธงเพราะอาศัยความมีร่างกายสมบูรณ์ นี้เรียกว่า ปาริปุริมมทะ (๒๗)

[๔๕๓] **ดินดิณะ** เป็นไฉน

การพุดเกิดขึ้น กิริยาที่พุดเกิดขึ้น ภาวะที่พุดเกิดขึ้น ความละโมภ กิริยาที่ละโมภ ภาวะที่ละโมภ ความถ่อมตนเพื่อที่จะได้ ความต้องการสิ่งที่ประณีต นี้เรียกว่า ดินดิณะ (๓๖)

[๔๕๔] **จาปัลยะ** เป็นไฉน

การตกแต่งจีวร การตกแต่งบาตร การตกแต่งเสนาสนะ การประดับร่างกายที่เปื่อยเน่านี้ หรือบริหารภายนอก การประเทืองผิว การเล่นหัว ความร่าเริง ความกำหนดยินดี ภาวะที่กำหนดยินดี การตกแต่ง กิริยาที่ชอบตกแต่ง นี้เรียกว่า จาปัลยะ (๓๗)

[๔๕๕] **อสภาคุตติ** เป็นไฉน

ความไม่ประพฤติตาม ความประพฤติขัดขึ้น ความไม่เอื้อเฟื้อ ภาวะที่ไม่เอื้อเฟื้อ ความไม่เคารพ ความไม่ยำเกรงในบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ผู้ที่ควรเคารพ เช่น มารดาบิดา พี่ชาย พี่สาว อาจารย์ อุปัชฌาย์ พระพุทธเจ้า หรือพระสาวก นี้เรียกว่า อสภาคุตติ (๓๘)

[๔๕๖] **อรติ** เป็นไฉน

ความไม่ยินดี กิริยาที่ไม่ยินดี ความไม่ยินดียิ่ง กิริยาที่ไม่ยินดียิ่ง ความ รำคาญ ความกระวนกระวายใจในเสนาสนะที่สัสด หรือในสภาวะธรรมที่เป็นอริกุศล^๖ คือสมณะและวิปัสสนาอย่างใดอย่างหนึ่ง นี้เรียกว่า อรติ (๓๙)

[๔๕๗] **ตันที** เป็นไฉน

ความง่วงซึม กิริยาที่ง่วงซึม ภาวะที่ง่วงซึม ความเกียจคร้าน กิริยาที่เกียจคร้าน ภาวะที่เกียจคร้าน นี้เรียกว่า ตันที^๗ (๔๐)

[๔๕๘] **วิขัมภิตา** เป็นไฉน

ความปิดกาย กิริยาที่ปิดกาย การโน้มกายไปข้างหน้า การโน้มกายมาข้างหลัง การโน้มกายไปรอบ ๆ การตั้งกายให้สูงขึ้น ความไม่สำราญทางกาย นี้เรียกว่า วิขัมภิตา (๔๑)

[๔๕๙] **ภัตตสัมมทะ** เป็นไฉน

ความเมาเพราะอาหาร ความอืดอืดลำบากเพราะอาหาร ความเร่าร้อนกระวนกระวายเพราะอาหาร ความหนักเนื้อหนักตัวเพราะอาหาร ของผู้รับประทานอาหารแล้ว นี้เรียกว่า ภัตตสัมมทะ (๔๒)

[๔๖๐] **เจตโสลินัตตะ** เป็นไฉน

ความไม่คล่องแห่งจิต ความไม่ควรแก่การงานแห่งจิต ความท้อแท้ ความทอดอย ความหดหู่ กิริยาที่หดหู่ ภาวะที่หดหู่ ความทอดอย กิริยาที่ทอดอย ภาวะที่จิตทอดอย นี้เรียกว่า เจตโสลินัตตะ (๔๓)

[๔๖๑] **กุหนา** เป็นไฉน

ความหลอกลวงด้วยการเสพปัจจัย ความหลอกลวงด้วยการกระซิบในที่ใกล้ หรือการวางท่าทางอิริยาบถ^๘ กิริยาที่วางท่าทางอิริยาบถ ความดำรงอิริยาบถด้วยดี การปั้นสีหน้า ภาวะที่ปั้นสีหน้า ความหลอกลวง กิริยาที่หลอกลวง ภาวะที่หลอกลวงของภิกษุผู้มุ่งลาภสักการะและชื่อเสียง ผู้ปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำ นี้เรียกว่า กุหนา (๔๔)

^๖ อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๕๖/๕๑๗

^๗ **ตันที** หมายถึงเกียจคร้านโดยกำเนิด (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๕๗/๕๑๗)

^๘ คำว่า “อิริยาบถ” หมายถึงอิริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๖๑/๕๒๑)

[๔๖๒] **ลปนา เป็นไฉน**

การทักทายผู้อื่น การพูดแนะนำตนเอง การพูดลอบโยน การพูดยกย่องการพูดยกย่องให้สูงขึ้น ทุกส่วน การพูดเอาใจคนอื่น การพูดเอาใจคนอื่นบ่อย ๆ การพูดแนะนำ การพูดแนะนำบ่อย ๆ การพูดยกย่องเพื่อต้องการจะให้เขารัก การพูดทำตนให้ต่ำลง การพูดที่เล่นที่จริงเหมือนแกล้งตัว การรับเลี้ยงเด็กของภิกษุผู้ มุ่งลบล้างการกระและชื่อเสียง ผู้มีความปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำ นี้เรียกว่า ลปนา (๔๕)

[๔๖๓] **เนมิตติกตา เป็นไฉน**

การทำนิมิต^๙ ความฉลาดในการทำนิมิต การพูดเกี่ยวข้องกับด้วยปัจจัย การพูดเป็นเลศนัย การพูดเลียบเคียงชนเหล่าอื่น ของภิกษุผู้มุ่งลบล้างการกระและชื่อเสียง ผู้มีความปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำ นี้เรียกว่า เนมิตติกตา (๔๖)

[๔๖๔] **นิปเปสิกตา เป็นไฉน**

การด่า การพูดข่ม การพูดนินทา การพูดตำหนิโทษ การพูดตำหนิโทษหนัก ขึ้น การพูดเหยียดหยาม การพูดเหยียดหยามให้หนักยิ่งขึ้น การพูดให้เสียชื่อเสียง การพูดให้เสียชื่อเสียงอย่างร้ายแรง การนำเรื่องเที่ยวไปประจาน การพูดสรรเสริญต่อหน้านินทาลับหลัง^{๑๐} ของภิกษุผู้มุ่งลบล้างการกระและชื่อเสียง ผู้ปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำ นี้เรียกว่า นิปเปสิกตา (๔๗)

[๔๖๕] **ลาเภณลาภังนิชิตีสนตา เป็นไฉน**

ภิกษุผู้มุ่งลบล้างการกระและชื่อเสียง ผู้มีความปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำ นำอำมิสที่ได้จากข้างนี้ไปให้ข้างโน้น หรือที่ได้จากข้างโน้นไปให้ข้างนี้ การแสวงหา การเสาะแสวงหา การเสาะแสวงหาบ่อย ๆ กิริยาที่แสวงหา กิริยาที่เสาะแสวงหา กิริยาที่เสาะแสวงหาบ่อย ๆ ซึ่งอำมิสด้วยอำมิส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ลาเภณลาภังนิชิตีสนตา (๔๘)

[๔๖๖] **ความถือตัวว่าเป็นผู้เลิศกว่าเขา เป็นไฉน**

บุคคลบางคนในโลกนี้ถือตัวโดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โดยชาติ โดย โคตร โดยความเป็นบุตรของผู้มีตระกูล โดยความเป็นผู้มีรูปร่างงาม โดยทรัพย์ โดยความเป็นใหญ่ โดยหน้าที่การงาน โดยศิลปะ โดยวิทยฐานะ โดยการศึกษา หรือโดยปฏิภาณ ความถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน การเชิดชูตนเป็นดุษฎี ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเป็นดุษฎี มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ความถือตัวว่าเป็นผู้เลิศกว่าเขา (๔๙)

[๔๖๗] **ความถือตัวว่าเป็นผู้เสมอเขา เป็นไฉน**

บุคคลบางคนในโลกนี้ถือตัวโดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โดยชาติ โดย โคตร โดยความเป็นบุตรของผู้มีตระกูล โดยความเป็นผู้มีรูปร่างงาม โดยทรัพย์ โดยความเป็นใหญ่ โดยหน้าที่การงาน โดยศิลปะ โดยวิทยฐานะ โดยการศึกษา หรือ โดยปฏิภาณ ความถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุษฎี ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเป็นดุษฎี มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ความถือตัวว่าเป็นผู้เสมอเขา (๕๐)

^๙ คำว่า “ทำนิมิต” ในที่นี้หมายถึงความฉลาดในการกระทำทางกายและวาจาเพื่อให้คนอื่นให้ทาน (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๖๓/๕๒๓)

^{๑๐} คำบาลีว่า “ปรปฐิมิสิกตา” อรรถกถาขยายความว่า “ปรโต มธุริ ภณิตวา ปรมมุข อวณณภาสิตา” ต่อหน้าพูดจาอ่อนหวาน ลับหลังพูดนินทา ตีเตียน (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๖๔/๕๒๔)

[๔๘๑] **โอมานะ** เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้ดูหมิ่นตนเองโดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โดยชาติ โดยโคตร โดยความเป็นบุตรของผู้มีตระกูล โดยความเป็นผู้มีรูปงาม โดยทรัพย์ โดยความเป็นใหญ่ โดยหน้าที่การงาน โดยศิลปะ โดยวิทยฐานะ โดยการศึกษา หรือโดยปฏิภาณ ความดูหมิ่นตน กิริยาที่ดูหมิ่นตน ภาวะที่ดูหมิ่นตน ความเกลียดตน กิริยาที่เกลียดตน ภาวะที่เกลียดตน ความดูถูกตนว่าต่ำต้อย ความดูแคลนตน มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า โอมานะ (๖๔)

[๔๘๒] **อหิมานะ** เป็นไฉน

ความสำคัญธรรมที่ตนยังไม่ได้บรรลุว่าบรรลุแล้ว ความสำคัญกิจที่ตนยังไม่ได้ทำว่าทำแล้ว ความสำคัญธรรมที่ตนยังไม่ได้บรรลุว่าบรรลุแล้ว ความสำคัญธรรมที่ตน ยังไม่ได้ทำให้แจ้งว่าทำให้แจ้งแล้ว ความถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุจจริง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเป็นดุจจริง มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า อหิมานะ (๖๕)

[๔๘๓] **อัสมิมานะ** เป็นไฉน

ความสำคัญว่าเราเป็นรูป ความพอใจว่าเราเป็นรูป ความเข้าใจว่าเราเป็นรูป ความสำคัญว่าเราเป็นเวทนา ฯลฯ เราเป็นสัญญา ฯลฯ เราเป็นสังขาร ฯลฯ เราเป็นวิญญาณ ความพอใจว่าเราเป็นวิญญาณ ความเข้าใจว่าเราเป็นวิญญาณ ความ ถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุจจริง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเป็นดุจจริง มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า อัสมิมานะ (๖๖)

[๔๘๔] **มิจจามานะ** เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้ถือตัวโดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โดยหน้าที่การงาน โดยศิลปะ โดยวิทยฐานะ โดยการศึกษา โดยปฏิภาณ โดยศีล โดยพรต โดยศีลและพรต หรือโดยทิฐิ^{๑๑} อันลามก ความถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุจจริง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเป็นดุจจริง มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า มิจจามานะ (๖๗)

[๔๘๕] **ญาคิวิตักกะ** เป็นไฉน

ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิดที่อาศัยเรือน^{๑๒} ปรารภหมู่ญาติ นี้เรียกว่า ญาคิวิตักกะ (๖๘)

[๔๘๖] **ชนปทวิตักกะ** เป็นไฉน

ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิดที่อาศัยเรือน^{๑๓} ปรารภชนบท นี้เรียกว่าชนปทวิตักกะ (๖๙)

[๔๘๗] **อมรวิตักกะ** เป็นไฉน

ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิดที่อาศัยเรือน^{๑๔} ประกอบด้วยทุณกรกิริยา หรือประกอบด้วยทิฐิ นี้เรียกว่า อมรวิตักกะ (๗๐)

^{๑๑} หมายถึงทิฐิอย่างใดอย่างหนึ่งในทิฐิ ๖๒ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๘๔/๕๓๐)

^{๑๒} คำว่า “อาศัยเรือน” ในอรรถกถาขยายว่า ได้แก่กามคุณ ๕ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๘๕/๕๓๕)

^{๑๓} คำว่า “อาศัยเรือน” ในอรรถกถาขยายว่า ได้แก่กามคุณ ๕ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๘๕/๕๓๕)

^{๑๔} คำว่า “อาศัยเรือน” ในอรรถกถาขยายว่า ได้แก่กามคุณ ๕ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๘๕/๕๓๕)

[๘๘๘] **ปรานุททยตาปฏิสังยุตตวัตถักกะ** เป็นไฉน

สมณพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์มีความรื่นเริงร่วมกัน มีความโศกเศร้าร่วมกัน ถึงคราวเขาสุขก็พลอยสุขด้วย ถึงคราวเขาทุกข์ก็พลอยทุกข์ด้วย เมื่อเขามีกิจที่จะพึงทำเกิดขึ้นก็พยายามช่วยทำด้วยตนเอง ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิดที่อาศัยเรือน¹⁵ ในเพราะการอยู่คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ นั้น นี้เรียกว่า ปรานุททยตาปฏิสังยุตตวัตถักกะ (๗๑)

[๘๘๙] **ลาภสักการสิโลกปฏิสังยุตตวัตถักกะ** เป็นไฉน

ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิดที่อาศัยเรือน¹⁶ ปราภวลาภสักการะและชื่อเสียง นี้เรียกว่า ลาภสักการสิโลกปฏิสังยุตตวัตถักกะ (๗๒)

[๘๙๐] **อนวัณณัตติปฏิสังยุตตวัตถักกะ** เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้รำพึงว่า คนเหล่านี้อย่าได้ดูหมิ่นเราโดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โดยชาติ โดยโคตร โดยความเป็นบุตรของผู้มีตระกูล โดยความเป็นผู้มีรูปร่าง โดยทรัพย์ โดยความเป็นใหญ่ โดยหน้าที่การงาน โดยศิลปะ โดยวิทยฐานะ โดยการศึกษา หรือโดยปฏิภาณ ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการ ต่าง ๆ ความดำริผิดที่อาศัยเรือน¹⁷ ในเพราะความไม่ยอมยกให้ใครดูหมิ่นนั้น นี้เรียก ว่า อนวัณณัตติปฏิสังยุตตวัตถักกะ (๗๓)

เอกกนิทเทศ จบ

๒. ทุกนิทเทศ

[๘๙๑] **บรรดามาทิกาเหล่านั้น โกธะ** เป็นไฉน

ความโกรธ กิริยาที่โกรธ ภาวะที่โกรธ ความคิดประทุษร้าย กิริยาที่คิด ประทุษร้าย ภาวะที่คิด ประทุษร้าย ความคิดปองร้าย กิริยาที่คิดปองร้าย ภาวะที่คิดปองร้าย ความยินร้าย ความยินร้ายตอบ ความดูร้าย ความเกรี้ยวกราด ความที่จิตไม่เบิกบาน นี้เรียกว่า โกธะ (๑)

อุปนาหะ เป็นไฉน

ความโกรธครั้งแรกชื่อว่าความโกรธ ความโกรธในเวลาต่อมาชื่อว่าความผูกโกรธ คามผูกโกรธ กิริยาที่ผูกโกรธ ภาวะที่ผูกโกรธ การไม่หยุดโกรธ การตั้งความ โกรธไว้ การดำรงความโกรธไว้ การเผลอไปตามความโกรธ การตามไปผูกความโกรธ ไว้ การทำความผูกโกรธไว้ให้มั่น มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า อุปนาหะ (๑)

[๘๙๒] **มักขะ** เป็นไฉน

ความลบหลู่คุณท่าน กิริยาที่ลบหลู่คุณท่าน ภาวะที่ลบหลู่คุณท่าน ความดูหมิ่น การทำความดูหมิ่น นี้เรียกว่า มักขะ

ปลาสะ เป็นไฉน

ความดีเสมอ กิริยาที่ดีเสมอ ภาวะที่ดีเสมอ สภาวธรรมที่เป็นอาหารแห่งการดีเสมอโดยนำเอาความชนะของตนมาอ้าง เหตุแห่งความวิวาท ความแข่งดี ความไม่ยอมสละ นี้เรียกว่า ปลาสะ (๒)

¹⁵ คำว่า “เรือน” ในที่นี้หมายถึงกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโณภูมัพพะ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๘๙๐/๕๓๒)

¹⁶ คำว่า “เรือน” ในที่นี้หมายถึงกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโณภูมัพพะ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๘๙๐/๕๓๒)

¹⁷ คำว่า “เรือน” ในที่นี้หมายถึงกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโณภูมัพพะ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๘๙๐/๕๓๒)

[๘๙๓] **อิสสา** เป็นไฉน

ความริษยา กิริยาที่ริษยา ภาวะที่ริษยา ความเกลียดชัง กิริยาที่เกลียดชัง ภาวะที่เกลียดชัง ในเมื่อคนอื่นได้ลาภสักการะ ได้รับความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชา นี้เรียกว่า อิสสา

มัจฉริยะ เป็นไฉน

มัจฉริยะ ๕ คือ

๑. อาวาสมัจฉริยะ (ตระหนี่ที่อยู่)
๒. กุลมัจฉริยะ (ตระหนี่ตระกูล)
๓. ลาภมัจฉริยะ (ตระหนี่ลาภ)
๔. วัณณมัจฉริยะ (ตระหนี่วรรณะหรือคุณความดี)
๕. ธัมมมัจฉริยะ (ตระหนี่ธรรม)

ความตระหนี่ กิริยาที่ตระหนี่ ภาวะที่ตระหนี่ ความหวงแหน ความเหนียวแน่น ความปกปิด ความมีจิตหวงแหน มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า มัจฉริยะ (๓)

[๘๙๔] **มายา** เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติดุจจริตด้วยกาย วาจา และใจแล้วตั้งความปรารถนา ลามกไว้ เพราะมีความต้องการจะปกปิดทุจริตนั้นเป็นเหตุ คือ ปรารถนาว่า ขอใคร อย่าได้รู้ทันเรา ดำริว่า ขอใครอย่าได้รู้ทันเรา พุดว่า ขอใครอย่าได้รู้ทันเรา ขวนขวายด้วยกายว่า ขอใครอย่าได้รู้ทันเรา ความเจ้าเล่ห์ ความเป็นคนเจ้าเล่ห์ กิริยาที่หลอกให้หลง ความลวง ความโก่ง ความกลบเกลื่อน ความหลีกเลียง ความซ่อน ความซ่อนบัง ความปกปิด ความปิดบัง การกระทำไม่ชัดเจน การไม่ ทำให้แจ้ง การปกปิดมิดชิด การกระทำที่ชั่ว มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า มายา

สาถะยะ เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้โอ้อวด เป็นผู้โอ้อวดจัด ความโอ้อวด กิริยาที่โอ้อวด ภาวะที่โอ้อวด ความกระด้าง การพูดเป็นเหลี่ยมๆ ภาวะที่กระด้างในบุคคลนั้น นี้เรียกว่า สาถะยะ (๔)

[๘๙๕] **อวิชชา** เป็นไฉน

ความไม่รู้ ความไม่เห็น ฯลฯ ลืมคืออวิชชา อุกุลมูลคือโมหะ นี้เรียกว่า อวิชชา

ภวตัณหา เป็นไฉน

ความพอใจในภพ ความยินดีในภพ ความเพลิดเพลินในภพ ความปรารถนาภพ ความเยื่อใยในภพ ความร่ำร้อนเพราะภพ ความสยบในภพ ความหมกมุ่นในภพ นี้เรียกว่า ภวตัณหา (๕)

[๘๙๖] **ภวทิฏฐิ** เป็นไฉน

ความเห็นว่ อดตและโลกจักมี ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ภวทิฏฐิ

วิภวทิฏฐิ เป็นไฉน

ความเห็นว่ อดตและโลกจักไม่มี ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า วิภวทิฏฐิ (๖)

[๘๙๗] **สัสสตทิฏฐิ** เป็นไฉน

ความเห็นว่ อดตและโลกเที่ยง ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า สัสสตทิฏฐิ

อุจเฉททิฏฐิ เป็นไฉน

ความเห็นว่ ัตตตาและโลกชาตสุญฺญํ ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่ นี้เรียกว่า อุจเฉททิฏฐิ (๗)

[๘๙๘] อันตวาทิฏฐิ เป็นไฉน

ความเห็นว่ ัตตตาและโลกมีที่สดุ ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่ นี้เรียกว่า อันตวาทิฏฐิ

อนันตวาทิฏฐิ เป็นไฉน

ความเห็นว่ ัตตตาและโลกไม่มีที่สดุ ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่ นี้เรียกว่า อนันตวาทิฏฐิ (๘)

[๘๙๙] ปุพพันตานุทิฏฐิ เป็นไฉน

ทิฏฐิ ธรรมชาติที่นับว่ าทิฏฐิ ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส ปรารภส่วนอดีตเกิดขึ้น นี้เรียกว่า ปุพพันตานุทิฏฐิ

อปรัณตานุทิฏฐิ เป็นไฉน

ทิฏฐิ ธรรมชาติที่นับว่ าทิฏฐิ ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส ปรารภส่วนอนาคตเกิดขึ้น นี้เรียกว่า อปรัณตานุทิฏฐิ (๙)

[๙๐๐] อหิริกะ เป็นไฉน

ความไม่ละอายต่อการประพฤติทุจริตอันเป็นสิ่งที่ควรละอาย ความไม่ละอายต่อการประกอบบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า อหิริกะ

อโนตตปปะ เป็นไฉน

ความไม่เกรงกลัวต่อการประพฤติทุจริตอันเป็นสิ่งที่ควรเกรงกลัว ความไม่เกรงกลัวต่อการประกอบบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า อโนตตปปะ (๑๐)

[๙๐๑] โทวจัสสตา เป็นไฉน

ความเป็นผู้ว่ายาก กิริยาที่เป็นผู้ว่ายาก ภาวะที่เป็นผู้ว่ายาก ความยึดถือข้างชัดขึ้น ความพอใจทางโต้แย้ง ความไม่เอื้อเฟื้อ กิริยาที่ไม่เอื้อเฟื้อ ความไม่เคารพ ความไม่เชื่อฟังในเมื่อถูกว่ ากล่าวโดยชอบธรรม นี้เรียกว่า โทวจัสสตา

ปาปมิตตตา เป็นไฉน

บุคคลเหล่าใดไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล มีการศึกษาน้อย มีความตระหนี่ มีปัญญาทรมาม การเสพ การเสพเป็นนิตยํ การเสพด้วยดี การคบ การคบด้วยดี ความภักดี ความจงรักภักดีต่อบุคคลเหล่านั้น ความเป็นผู้ร่วมพวกับบุคคลเหล่านั้น นี้เรียกว่า ปาปมิตตตา (๑๑)

[๙๐๒] อนัชชวะ เป็นไฉน

ความไม่ซื่อตรง ภาวะที่ไม่ซื่อตรง ความคด ความงอ ความโก่ง นี้เรียกว่า อนัชชวะ

อมัททวะ เป็นไฉน

ความไม่อ่อนโยน ภาวะที่ไม่อ่อนน ความกระด้าง ความหยาบคาย ภาวะที่กระด้าง ความแข็งกระด้าง ความมีจิตแข็งกระด้าง ความไม่อ่อนโยน นี้เรียกว่า อมัททวะ (๑๒)

[๙๐๓] อชันติ เป็นไฉน

ความไม่อดทน ภาวะที่ไม่อดทน ความไม่อดกลั้น ความดุร้าย ความ เกรี้ยวกราด ความที่จิตไม่เบิกบาน นี้เรียกว่า อชันติ

อโสรัจจะ เป็นไฉน

ความล่องละเมิดทางกาย ความล่องละเมิดทางวาจา ความล่องละเมิดทางกายและทางวาจา นี้เรียกว่า ความไม่เสถียร ความเป็นผู้ทุศีลแม้ทั้งหมดเรียกว่า อโสรัจจะ (๑๓)

[๙๐๔] อสาขัลยะ เป็นไฉน

วาจาใดเป็นปม หยาบคาย เผ็ดร้อนต่อผู้อื่น กระทบกระทั้งผู้อื่น ไกลต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ บุคคลเป็นผู้พูดวาจาเช่นนั้น ความเป็นผู้มีวาจาไม่อ่อนหวาน ความเป็นผู้มีวาจาไม่ละมุนละมัย ความเป็นผู้มีวาจาหยาบ ในลักษณะดังกล่าวนี้ เรียกว่า อสาขัลยะ

อปปกัสนถาร เป็นไฉน

ปฏิสันถาร ๒ คือ อามิสปฏิสันถาร และธัมมปฏิสันถาร บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่ทำการปฏิสันถารด้วยอามิสปฏิสันถาร หรือด้วยธัมมปฏิสันถาร นี้เรียกว่า อปปกัสนถาร (๑๔)

[๙๐๕] ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นรูปด้วยจักขุแล้วรวบถือ แยกถือ ซึ่งเมื่อไม่สำรวจแล้วก็เป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคืออกิฆาและโทมนัสครอบงำได้ ไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวจในจักขุนทรีย์ ไม่รักษาจักขุนทรีย์ ไม่ถึงความสำรวจในจักขุนทรีย์ ฟังเสียง ด้วยหู ฯลฯ สูดกลิ่นด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโงฐัพพะด้วยกาย ฯลฯ รู้ธรรมารมณด้วยใจแล้วรวบถือ แยกถือ ซึ่งเมื่อไม่สำรวจแล้วก็เป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคืออกิฆาและโทมนัสครอบงำได้ ไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวจในมโนทรีย์นั้น ไม่รักษามโนทรีย์ ไม่ถึงความสำรวจในมโนทรีย์ ความไม่คุ้มครอง กิริยาที่ไม่คุ้มครอง ความไม่รักษา ความไม่สำรวจในอินทรี ๖ เหล่านี้ เรียกว่า ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย

ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่พิจารณาโดยแยบคายย่อมบริโภคอาหารเพื่อเล่น เพื่อความมัวเมา เพื่อให้ผิวพรรณสวยงาม เพื่อความอ้วนพี ความไม่สันโดษ ความไม่รู้จักประมาณ ความไม่พิจารณาในโภชนะนั้น นี้เรียกว่า ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณ ในการบริโภค (๑๕)

[๙๐๖] มุฏฐัสสัจจะ เป็นไฉน

ความระลึกไม่ได้ ความหวนระลึกไม่ได้ ความระลึกย้อนหลังไม่ได้ ความระลึกไม่ได้ ภาวะที่ระลึกไม่ได้ ภาวะที่ทรงจำไม่ได้ ความเลือนลอย ความหลงลืมสติ นี้เรียกว่า มุฏฐัสสัจจะ

อสัมปชัญญะ เป็นไฉน

ความไม่รู้ ความไม่เห็น ฯลฯ ลิ้มคืออวิชา อกุศลมูลคือโมหะ นี้เรียกว่า อสัมปชัญญะ (๑๖)

[๙๐๗] สิลวิบัติ เป็นไฉน

ความล่องละเมิดทางกาย ความล่องละเมิดทางวาจา ความล่องละเมิดทางกายและทางวาจา นี้เรียกว่า สิลวิบัติ ความเป็นผู้ทุศีลแม้ทั้งหมดชื่อว่าสิลวิบัติ

ทิวฐิวิบัติ เป็นไฉน

ความเห็นที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ฯลฯ สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ ไม่มีในโลก ดังนี้ ทิวฐิความเห็นผิด ความยึดถือ โดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ทิวฐิวิบัติ มิจฉาทิวฐิแม้ทั้งหมดเรียกว่า ทิวฐิวิบัติ (๑๗)

[๙๐๘] **อัมมัตตสญญานะ** เป็นไฉน
สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ชื่อว่าอัมมัตตสญญานะ¹⁸

(**พหิททสญญานะ** เป็นไฉน)
สังโยชน์เบื้องสูง ๕ ชื่อว่าพหิททสญญานะ¹⁹ (๑๘)

ทุกนิทเทส จบ

๓. ดิกนิทเทส

[๙๐๙] บรรดา มาติกาเหล่านั้น **อกุศลมูล ๓** เป็นไฉน

อกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ

บรรดาอกุศลมูล ๓ นั้น **โลภะ** เป็นไฉน

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความคล้อยตามอารมณ์ ความยินดี ความเพลิดเพลิน ความกำหนดด้วยอำนาจความเพลิดเพลิน ความกำหนัดนักแห่งจิต ความอยาก ความสยบ ความหมกมุ่น ความใคร่ ความรักใคร่ ความข้องอยู่ ความจมอยู่ ความห่วงไหว ความหลอกลวง ธรรมชาติที่ยังสัตวิให้เกิด ธรรมชาติที่ยังสัตวิให้เกิดพร้อม ธรรมชาติที่ร้อยรัด ธรรมชาติที่มีข่าย ธรรมชาติที่ขานไป ธรรมชาติที่ขานไปในอารมณ์ต่าง ๆ ธรรมชาติที่เป็นกระแสน้ำ ธรรมชาติที่แผ่ไป ธรรมชาติที่ประมวลมา ธรรมชาติที่เป็นเพื่อนใจ ธรรมชาติที่ตั้งความปรารถนา ธรรมชาติที่นำไปสู่ภพ ตัณหาเหมือนป่า ตัณหาเหมือนหมู่ไม้ที่ตั้งอยู่ในป่า ความเซยชิด ความเยื่อใย ความห่วงใย ความผูกพัน ความหวัง กิริยาที่หวัง ภาวะที่หวัง ความหวังรูป ความหวังเสียง ความหวังกลิ่น ความหวังรส ความหวังโณภูมิจึงพะ ความหวังลาภ ความหวังทรัพย์ ความหวังบุตร ความหวังชีวิต ธรรมชาติที่อยากได้ ธรรมชาติที่อยากได้ทั่ว ธรรมชาติที่อยากได้ยิ่ง กิริยาที่อยากได้ ภาวะที่อยากได้ ความละโมภ กิริยาที่ละโมภ ภาวะที่ละโมภ ธรรมชาติที่เป็นเหตุสมชวนไป ความใคร่ในอารมณ์ที่ดี ความกำหนัดในฐานะที่ไม่ควร ความโลภเกินขนาด ความติดใจ กิริยาที่ติดใจ ความปรารถนา ความกระหาย ความปรารถนาจัด กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ตัณหาในรูปภพ ตัณหาในอรูปภพ ตัณหาในนิโรธ (คือราคะที่สพรคตด้วยอุจเจตทิฏฐิ) รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โณภูมิตัณหา ธรรมตัณหา โหชะ โยชะ คันธะ อุปาทาน อวารณ นีวรณ เครื่องปิดบัง เครื่องผูกมัด อุปกิเลส อนุสัย ปริยฐานะ ตัณหาเหมือนเถาวัลย์ ความปรารถนาวัตถุอย่างต่าง ๆ รากเหง้าแห่งทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ แดนเกิดแห่งทุกข์ บ่วงแห่งมาร เบ็ดแห่งมาร แดนแห่งมาร ตัณหาเหมือนแม่น้ำ ตัณหาเหมือนข่าย ตัณหาเหมือนเชือกผูก ตัณหาเหมือนสมุทร อภิขณา อกุศลมูลคือโลภะ นี้เรียกว่า โลภะ

โทสะ เป็นไฉน

ความอาฆาตเกิดขึ้นว่า ผู้นี้เคยทำความเสื่อมเสียแก่เรา ผู้นี้กำลังทำความเสื่อมเสียแก่เรา ผู้นี้จักทำความเสื่อมเสียแก่เรา ความอาฆาตเกิดขึ้นว่า ผู้นี้เคยทำความเสื่อมเสียแก่คนผู้เป็นที่รัก เป็นที่ชอบพอของเรา ผู้นี้กำลังทำความเสื่อมเสีย แก่คนผู้เป็นที่รัก เป็นที่ชอบพอของเรา ผู้นี้จักทำความเสื่อมเสียแก่คนผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบพอของเรา

ความอาฆาตเกิดขึ้นว่า ผู้นี้เคยทำประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบพอของเรา ผู้นี้กำลังทำประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบพอของเรา ผู้นี้จักทำประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่

¹⁸ คือสังโยชน์ในกามภพ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๙๐๘/๕๓๕)

¹⁹ คือสังโยชน์ในกามภพ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๙๐๘/๕๓๕)

ชอบพอของเรา หรือความอาฆาตเกิดขึ้นในฐานะที่ไม่สมควร จิตอาฆาต ความขัดเคือง ความกระทบ ความ
 แค้น ความ เคือง ความพลั่งพล่าน โทสะ ความคิดประทุษร้าย ความมุ่งคิดประทุษร้าย ความ ชุ้นจิต
 ธรรมชาติที่ประทุษร้ายใจ ความโกรธ กิริยาที่โกรธ ภาวะที่โกรธ ความคิด ประทุษร้าย กิริยาที่คิดประทุษร้าย
 ภาวะที่คิดประทุษร้าย ความคิดปองร้าย กิริยา ที่คิดปองร้าย ภาวะที่คิดปองร้าย ความพิโรธ ความแค้น
 ความดุร้าย ความเกรี้ยวกราด ความไม่แช่มชื่นแห่งจิต มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า โทสะ

โมหะ เป็นไฉน

ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกขสมุทัย ความไม่รู้ในทุกขนิโรธ ความไม่รู้ในทุกขนิโรธคามินี
 ปฏิปทา ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ในส่วนอนาคต ความไม่รู้ทั้งในส่วนอดีตและส่วนอนาคต ความไม่รู้
 ในสภาวะธรรมที่เป็นปัจจัยของกันและกัน และอิงอาศัยกันเกิดขึ้น ความไม่รู้ ความไม่เห็น ฯลฯ ลืมคืออวิชชา
 อกุศลมูล คือโมหะมีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า โมหะ

เหล่านี้ชื่อว่าอกุศลมูล ๓ (๑)

[๙๑๐] **อกุศลวิตก ๓ เป็นไฉน**

อกุศลวิตก ๓ คือ

๑. กามวิตก (ความตริ่กเกี่ยวกับกาม)
๒. พยาบาทวิตก (ความตริ่กเกี่ยวกับความพยาบาท)
๓. วิหิงสาวิตก (ความตริ่กเกี่ยวกับความเบียดเบียน)

บรรดาวิตก ๓ นั้น **กามวิตก** เป็นไฉน

ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิด ที่เกี่ยวกับกาม นี้เรียกว่า กามวิตก

พยาบาทวิตก เป็นไฉน

ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิด ที่เกี่ยวกับความพยาบาท นี้เรียกว่า
 พยาบาทวิตก

วิหิงสาวิตก เป็นไฉน

ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิด ที่เกี่ยวกับความเบียดเบียน นี้เรียกว่า
 วิหิงสาวิตก

เหล่านี้ชื่อว่าอกุศลวิตก ๓ (๒)

[๙๑๑] **อกุศลสัญญา ๓ เป็นไฉน**

อกุศลสัญญา ๓ คือ

๑. กามสัญญา
๒. พยาบาทสัญญา
๓. วิหิงสาสัญญา

บรรดาสัญญา ๓ นั้น **กามสัญญา** เป็นไฉน

ความจำได้ กิริยาที่จำได้ ภาวะที่จำได้ ที่เกี่ยวกับกาม นี้เรียกว่า กามสัญญา

พยาบาทสัญญา เป็นไฉน

ความจำได้ กิริยาที่จำได้ ภาวะที่จำได้ ที่เกี่ยวกับความพยาบาท นี้เรียกว่า พยาบาทสัญญา

วิหิงสาสัญญา เป็นไฉน

ความจำได้ กิริยาที่จำได้ ภาวะที่จำได้ ที่เกี่ยวกับความเบียดเบียน นี้เรียกว่า วิหิงสาสัญญา

เหล่านี้ชื่อว่าอกุศลสัญญา ๓ (๓)

[๙๑๒] **อกุศลธาตุ ๓** เป็นไฉน

อกุศลธาตุ ๓ คือ

๑. กามธาตุ

๒. พยาบาทธาตุ

๓. วิหิงสาธาตุ

บรรดาอกุศลธาตุ ๓ นั้น **กามธาตุ** เป็นไฉน

กามวิตกชื่อว่ากามธาตุ พยาบาทวิตกชื่อว่าพยาบาทธาตุ วิหิงสาควิตกชื่อว่าวิหิงสาธาตุ

บรรดาวิตก ๓ นั้น **กามวิตก** เป็นไฉน

ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิด ที่เกี่ยวข้องกาม นี้เรียกว่า กามวิตก

พยาบาทวิตก เป็นไฉน

ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิด ที่เกี่ยวข้องความ พยาบาท นี้เรียกว่า พยาบาทวิตก

วิหิงสาควิตก เป็นไฉน

ความตริ่ก ความตริ่กโดยอาการต่าง ๆ ความดำริผิด ที่เกี่ยวข้องความเบียดเบียน นี้เรียกว่า วิหิงสาควิตก

เหล่านี้ชื่อว่าอกุศลธาตุ ๓ (๔)

[๙๑๓] **ทุจจริต ๓** เป็นไฉน

ทุจจริต ๓ คือ

๑. กายทุจจริต

๒. วจิตุจจริต

๓. มโนทุจจริต

บรรดาทุจจริต ๓ นั้น **กายทุจจริต** เป็นไฉน

ปาณาติบาต อทินนาทาน และกาเมสุมิฉฉาจาร นี้เรียกว่า กายทุจจริต

วจิตุจจริต เป็นไฉน

มุสาวาท ปิสุณวาจา ผรุสวาจา สัมผัปปลาปะ นี้เรียกว่า วจิตุจจริต

มโนทุจจริต เป็นไฉน

อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ นี้เรียกว่า มโนทุจจริต

กายทุจจริต เป็นไฉน

กายกรรมที่เป็นอกุศลชื่อว่ากายทุจจริต วจกรรมที่เป็นอกุศลชื่อว่าวจิตุจจริต มโนกรรมที่เป็นอกุศลชื่อว่ามโนทุจจริต

บรรดาทุจจริต ๓ นั้น **กายกรรมที่เป็นอกุศล** เป็นไฉน

กายสังยุเจตนาที่เป็นอกุศลชื่อว่ากายกรรมที่เป็นอกุศล วจสังยุเจตนาที่เป็นอกุศล ชื่อว่าวจกรรมที่เป็นอกุศล มโนสังยุเจตนาที่เป็นอกุศลชื่อว่ามโนกรรมที่เป็นอกุศล

เหล่านี้ชื่อว่าทุจจริต ๓ (๕)

[๙๑๔] **อาสวะ ๓** เป็นไฉน

อาสวะ ๓ คือ

๑. กามาสวะ (อาสวะคือกาม)

๒. ภวาสวะ (อาสวะคือภพ)

๓. อวิชาสวะ (อาสวะคืออวิชา)

บรรดาอาสวะ ๓ นั้น **กามาสวะ** เป็นไฉน

ความพอใจในกาม ความกำหนัดในกาม ความเพลิดเพลินในกาม ความอยากในกาม ความเยื่อใยในกาม ความร่ำร้อนเพราะกาม ความสยบในกาม ความหมกมุ่นในกาม นี้เรียกว่า กามาสวะ

ภวาสวะ เป็นไฉน

ความพอใจในภพ ฯลฯ ความหมกมุ่นในภพ ในภพทั้งหลาย นี้เรียกว่า ภวาสวะ

อวิชาสวะ เป็นไฉน

ความไม่รู้ในทุกข์ ฯลฯ ลืมคืออวิชา อกุศลมูลคือโมหะ นี้เรียกว่า อวิชาสวะ

เหล่านี้ชื่อว่าอาสวะ ๓ (๖)

[๙๑๕] **สังโยชน์ ๓** เป็นไฉน

สังโยชน์ ๓ คือ

๑. สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัวของตน)

๒. วิจิกิจฉา (ความสงสัย ลังเล ไม่แน่ใจ)

๓. สีลพตปราคาส (ความถือมั่นศีลพรต)

บรรดาสังโยชน์ ๓ นั้น **สักกายทิฏฐิ** เป็นไฉน

ปุถุชนในโลกนี้ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมพิจารณาเห็นรูปเป็นตนหรือ เห็นตนมีรูป เห็นรูปในตนหรือเห็นตนในรูป ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาเป็นตน ฯลฯ เห็นสัญญาเป็นตน ฯลฯ เห็นสังขารเป็นตน ฯลฯ เห็นวิญญาณเป็นตนหรือพิจารณาเห็นตนมีวิญญาณ เห็นวิญญาณในตนหรือเห็นตนในวิญญาณ ทิฏฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า สักกายทิฏฐิ

วิจิกิจฉา เป็นไฉน

ปุถุชนเคลือบแคลงสงสัยในพระศาสดา ย่อมเคลือบแคลงสงสัยในพระธรรม ย่อมเคลือบแคลงสงสัยในพระสงฆ์ ย่อมเคลือบแคลงสงสัยในสิกขา ย่อมเคลือบแคลงสงสัยในส่วนอดีต ย่อมเคลือบแคลงสงสัยในส่วนอนาคต ย่อมเคลือบแคลงสงสัยในส่วนอดีตและส่วนอนาคต ย่อมเคลือบแคลงสงสัยในสภาวะธรรมที่เป็นปัจจัยของกันและกันและอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ความเคลือบแคลง กิริยาที่เคลือบแคลง ภาวะที่เคลือบแคลง ความกระด้างแห่งจิต ความลังเลใจ มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า วิจิกิจฉา

สีลพตปราคาส เป็นไฉน

สมณพราหมณ์ภายนอกแต่ศาสนานี้ มีความเห็นว่า ความบริสุทธิ์มีได้ด้วยศีลด้วยพรต ด้วยศีลและพรต ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า สีลพตปราคาส

เหล่านี้ชื่อว่าสังโยชน์ ๓ (๗)

[๙๑๖] **ตัณหา ๓** เป็นไฉน

ตัณหา ๓ คือ

๑. กามตัณหา (ความทะยานอยากในกาม)

๒. ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ)

๓. วิภวตัณหา (ความทะยานอยากในวิภพ)

บรรดาตัณหา ๓ นั้น **ภวตัณหา** เป็นไฉน

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่สหระคตด้วยภวทิวฏฐิ นี้เรียกว่า ภวตัณหา

วิภวตัณหา เป็นไฉน

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่สหระคตด้วยอุจเฉททิวฏฐิ นี้เรียกว่า
วิภวตัณหา ตัณหาที่เหลือชื่อว่ากามตัณหา

บรรดาตัณหา ๓ นั้น **กามตัณหา** เป็นไฉน

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่เกี่ยวข้องด้วยกามธาตุ นี้เรียกว่า
กามตัณหา

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่เกี่ยวข้องกับรูปธาตุและอรูปธาตุ นี้เรียกว่า
ภวตัณหา

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่สหระคตด้วย อุจเฉททิวฏฐิ นี้เรียกว่า
วิภวตัณหา

เหล่านี้ชื่อว่าตัณหา ๓ (๘)

[๙๑๗] **ตัณหา ๓ อีกนัยหนึ่ง** เป็นไฉน

ตัณหา ๓ คือ

๑. กามตัณหา

๒. รูปตัณหา

๓. อรูปตัณหา

บรรดาตัณหา ๓ นั้น **กามตัณหา** เป็นไฉน

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่เกี่ยวข้องด้วยกามธาตุ นี้เรียกว่า
กามตัณหา

รูปตัณหา เป็นไฉน

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่เกี่ยวข้องด้วยรูปธาตุ นี้เรียกว่า รูปตัณหา

อรูปตัณหา เป็นไฉน

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่เกี่ยวข้องด้วยอรูปธาตุ นี้เรียกว่า อรูปตัณหา

เหล่านี้ชื่อว่าตัณหา ๓ (๙)

[๙๑๘] **ตัณหา ๓ อีกนัยหนึ่ง** เป็นไฉน

ตัณหา ๓ คือ

๑. รูปตัณหา

๒. อรูปตัณหา

๓. นิโรธตัณหา

บรรดาตัณหา ๓ นั้น **รูปตัณหา** เป็นไฉน

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่เกี่ยวข้องด้วยรูปธาตุ นี้เรียกว่า รูปตัณหา

อรูปตัณหา เป็นไฉน

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่เกี่ยวข้องด้วยอรูปธาตุ นี้เรียกว่า อรูปตัณหา

นิโรธตัณหา เป็นไฉน

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิตที่สหระคตด้วยอุจเฉททิวฏฐิ นี้เรียกว่า นิโรธ
ตัณหา เหล่านี้ชื่อว่าตัณหา ๓ (๑๐)

[๙๑๙] **เอสนา ๓** เป็นไฉน

เอสนา ๓ คือ

๑. กาเมสนา

๒. ภเวสนา

๓. พรหมจริเยสนา

บรรดาเอสนา ๓ นั้น **กาเมสนา** เป็นไฉน

ความพอใจในกาม ฯลฯ ความหมกมุ่นในกาม นี้เรียกว่า กาเมสนา

ภเวสนา เป็นไฉน

ความพอใจในภพ ฯลฯ ความหมกมุ่นในภพ นี้เรียกว่า ภเวสนา

พรหมจริเยสนา เป็นไฉน

ความเห็นว่าง โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ ดังนี้ ญาณรู้ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า พรหมจริเยสนา

บรรดาเอสนา ๓ นั้น **กาเมสนา** เป็นไฉน

ความกำหนัดในกาม กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมที่เป็นอกุศลซึ่งตั้งอยู่ในฐานเดียวกันกับความกำหนัดในกามนั้น นี้เรียกว่า กาเมสนา²⁰

ภเวสนา เป็นไฉน

ความกำหนัดในภพ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมที่เป็นอกุศลซึ่งตั้งอยู่ในฐานเดียวกันกับความกำหนัดในภพนั้น นี้เรียกว่า ภเวสนา

พรหมจริเยสนา เป็นไฉน

ความเห็นที่ถือว่า โลกมีที่สุด กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมที่เป็นอกุศล ซึ่ง ตั้งอยู่ในฐานเดียวกันกับความเห็นที่ถือว่าโลกมีที่สุดนั้น นี้เรียกว่า พรหมจริเยสนา

เหล่านี้ชื่อว่าเอสนา ๓ (๑๑)

[๙๒๐] **วิชา ๓** เป็นไฉน

วิชา ๓ คือ ความถือตัวว่า

๑. เป็นผู้เลิศกว่าเขา

๒. เป็นผู้เสมอเขา

๓. เป็นผู้ด้อยกว่าเขา

เหล่านี้เรียกว่า วิชา ๓ (๑๒)

[๙๒๑] **ภัย ๓** เป็นไฉน

ภัย ๓ คือ

๑. ซาติภัย (ภัยเกิดเพราะอาศัยชาติ)

๒. ชราภัย (ภัยเกิดเพราะอาศัยชรา)

๓. มรณภัย (ภัยเกิดเพราะอาศัยความตาย)

²⁰ สลฺลโต โลโกติอาทินา นเยน วุตฺตา ทิฏฺฐิคติกสมฺมตฺสฺส พฺรหฺมจริยสฺส คเวสนา ทิฏฺฐิ พฺรหฺมจริเยสนาติ เวทิตพฺพา (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๙๑๙/๕๓๖)

บรรดาภัย ๓ นั้น **ชาติภัย** เป็นไฉน

ความกลัว ความขยาด ความหวาดเสียว ความชนพองสยองเกล้า ความสะดุ้งแห่งจิต เพราะอาศัยความเกิด นี้เรียกว่า ชาติภัย

ชราภัย เป็นไฉน

ความกลัว ความขยาด ความหวาดเสียว ความชนพองสยองเกล้า ความสะดุ้งแห่งจิต เพราะอาศัยชรา นี้เรียกว่า ชราภัย

มรณภัย เป็นไฉน

ความกลัว ความขยาด ความหวาดเสียว ความชนพองสยองเกล้า ความสะดุ้งแห่งจิต เพราะอาศัยความตาย นี้เรียกว่า มรณภัย

เหล่านี้ชื่อว่าภัย ๓ (๑๓)

[๙๒๒] **ตมะ**²¹ ๓ เป็นไฉน

ตมะ ๓ คือ

๑. บุคคลเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใส ปราภวอดีตกาล

๒. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใส ปราภวนาคตกาล

๓. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใส ปราภวปัจจุบันกาล

เหล่านี้ชื่อว่าตมะ ๓ (๑๔)

[๙๒๓] **ติตถายตนะ** ๓²² เป็นไฉน

ติตถายตนะ ๓ คือ

๑. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้เป็นผู้มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า คนเรานี้เสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง อย่างใดอย่างหนึ่ง การเสวยสุขทุกข์หรือไม่สุขไม่ทุกข์ทั้งหมดนั้น เพราะเคยการทำเหตุมาก่อน

๒. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้เป็นผู้มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า คนเรานี้เสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง อย่างใดอย่างหนึ่ง การเสวยสุขทุกข์หรือไม่ทุกข์ไม่สุขทั้งหมดนั้น เพราะเหตุคือผู้เป็นใหญ่สร้างให้

๓. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้เป็นผู้มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า คนเรานี้เสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง อย่างใดอย่างหนึ่ง การเสวยสุขทุกข์หรือไม่ทุกข์ไม่สุขทั้งหมดนั้น เพราะไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย

เหล่านี้ชื่อว่าติตถายตนะ ๓ (๑๕)

[๙๒๔] **กิญจนะ** ๓²³ เป็นไฉน

กิญจนะ ๓ คือ

๑. กิญจนะคืออราคะ

๒. กิญจนะคือโทสะ

๓. กิญจนะคือโมหะ เหล่านี้ชื่อว่ากิญจนะ ๓ (๑๖)

²¹ ตมนุทธาโร สมโมโห อวิชโชโม มหัพภโยติ วจนโต อวิชชา ตโม นาม (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๙๒๒/๕๓๗)

²² ถีน หรือบ่อเกิดทัญญู ๖๒ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๙๒๓/๕๓๘)

²³ อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๙๒๔/๕๓๙

อังคณะ ๓²⁴ เป็นไฉน

อังคณะ ๓ คือ

๑. อังคณะคือราคะ (กิเลสเพียงดั่งเนินคือราคะ)
๒. อังคณะคือโทสะ (กิเลสเพียงดั่งเนินคือโทสะ)
๓. อังคณะคือโมหะ (กิเลสเพียงดั่งเนินคือโมหะ)

เหล่านี้ชื่อว่าอังคณะ ๓ (๑๗)

มลละ ๓²⁵ เป็นไฉน

มลละ ๓ คือ

๑. มลละคือราคะ (มลทินคือราคะ)
๒. มลละคือโทสะ (มลทินคือโทสะ)
๓. มลละคือโมหะ (มลทินคือโมหะ)

เหล่านี้ชื่อว่ามลละ ๓ (๑๘)

วิสมะ ๓²⁶ เป็นไฉน

วิสมะ ๓ คือ

๑. วิสมะคือราคะ (ความประพฤติน่าสมอคือราคะ)
๒. วิสมะคือโทสะ (ความประพฤติน่าสมอคือโทสะ)
๓. วิสมะคือโมหะ (ความประพฤติน่าสมอคือโมหะ)

เหล่านี้ชื่อว่าวิสมะ ๓ (๑๙)

วิสมะ ๓ อีกนัยหนึ่ง เป็นไฉน

วิสมะ ๓ คือ

๑. วิสมะทางกาย
๒. วิสมะทางวาจา
๓. วิสมะทางใจ

เหล่านี้ชื่อว่าวิสมะ ๓ (๒๐)

อัคคิ²⁷ ๓ เป็นไฉน

อัคคิ ๓ คือ

๑. อัคคิคือราคะ (ไฟคือราคะ)
๒. อัคคิคือโทสะ (ไฟคือโทสะ)
๓. อัคคิคือโมหะ (ไฟคือโมหะ)

เหล่านี้ชื่อว่าอัคคิ ๓ (๒๑)

²⁴ อังคณะ แปลว่า กิเลสเพียงดั่งเนิน คือ ราคะ โทสะ และโมหะ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๙๒๔/๕๓๙)

²⁵ มลละเป็นมลทินทำให้เศร้าหมอง ซึ่งได้แก่ ราคะ โทสะ และโมหะ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๙๒๔/๕๓๙)

²⁶ คำว่า “วิสมะ” หมายถึงความประพฤติน่าสมอ

²⁷ แปลว่า ไฟ ท่านเปรียบกิเลสเหมือนไฟ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๙๒๔/๕๓๙)

กสวระ ๓ เป็นไฉน

กสวระ ๓ คือ

๑. กสวระคือราคะ (กิเลสเพียงดั่งน้ำผาคือราคะ)

๒. กสวระคือโทสะ (กิเลสเพียงดั่งน้ำผาคือโทสะ)

๓. กสวระคือโมหะ (กิเลสเพียงดั่งน้ำผาคือโมหะ)

เหล่านี้ชื่อว่ากสวระ ๓ (๒๒)

กสวระ ๓ อีกนัยหนึ่ง เป็นไฉน

กสวระ ๓ คือ

๑. กสวระทางกาย

๒. กสวระทางวาจา

๓. กสวระทางใจ

เหล่านี้ชื่อว่ากสวระ ๓ (๒๓)

[๙๒๕] **อัสสาทกิฏฐิ^{๒๘} เป็นไฉน**

สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้เป็นผู้มีวาตะอย่างนี้ เป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า กามทั้งหลายไม่มีโทษ ดังนี้ จึงบริโภคกาม นี้เรียกว่า อัสสาทกิฏฐิ

อตตานุกิฏฐิ เป็นไฉน

บุรุษคนในโลกนี้ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอรียะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอรียะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอรียะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมพิจารณาเห็นรูปเป็นตนหรือ เห็นตนมีรูป เห็นรูปในตน หรือเห็นตนในรูป ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาเป็นตน ฯลฯ สัญญาเป็นตน ฯลฯ สังขารเป็นตน ฯลฯ วิญญาณเป็นตน หรือย่อมพิจารณาเห็นตนมีวิญญาณ เห็นวิญญาณในตน หรือเห็นตนในวิญญาณ ภิฏฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า อตตานุกิฏฐิ

มิจฉาทกิฏฐิ เป็นไฉน

ความเห็นที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ฯลฯ สมณะหรือพราหมณ์ผู้รู้ยิ่งเห็นจริง ประจักษ์แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกหน้าด้วยตนเองแล้วประกาศ ให้ผู้อื่นรู้ได้ไม่มีในโลกนี้ ดังนี้ ภิฏฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า มิจฉาทกิฏฐิ สัสสตกิฏฐิชื่อว่าอัสสาทกิฏฐิ สักกาย ภิฏฐิ ชื่อว่าอตตานุกิฏฐิ อูจเจทกิฏฐิชื่อว่ามิจฉาทกิฏฐิ (๒๔)

[๙๒๖] **อติ เป็นไฉน**

ความไม่ยินดี กิริยาที่ไม่ยินดี ความไม่ยินดียิ่ง กิริยาที่ไม่ยินดียิ่ง ความกระสัน ความด้นรนใน เสนาสนะที่สงัด หรือในสภาวะธรรมทั้งหลายที่เป็นอริกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง นี้เรียกว่า อติ

วิหเสา เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วย ท่อนไม้ ด้วยศัสตรา ด้วยเชือก อย่างใดอย่างหนึ่ง ความบีบคั้น ความรบกวน ความเบียดเบียน ความเบียดเบียนหนักขึ้น การทำให้เดือดร้อน การทำให้เดือดร้อนอย่างหนัก การทำร้ายสัตว์อื่น มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า วิหเสา

^{๒๘} ความเห็นผิดที่สัมปยุตด้วยความยินดี (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๙๒๕/๕๔๐)

อธรรมจริยา เป็นไฉน

ความประพฤติไม่เป็นธรรมทางกาย ความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางกาย ความประพฤติไม่เป็นธรรมทางวาจา ความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางวาจา ความประพฤติไม่เป็นธรรมทางใจ ความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางใจ นี้เรียกว่า อธรรมจริยา (๒๕)

[๙๒๗] โทวจัสสตา เป็นไฉน

ความเป็นผู้ว่ายาก กิริยาที่เป็นผู้ว่ายาก ภาวะที่เป็นผู้ว่ายาก ความยึดถือข้างชัดขึ้น ความพอใจในการโต้แย้ง กิริยาที่ไม่เอื้อเพื่อ ความไม่เอื้อเพื่อ ความไม่เคารพ ความไม่เชื่อฟังในเมื่อถูกว่ากล่าวโดยชอบธรรม นี้เรียกว่า โทวจัสสตา

ปาปมิตตตา เป็นไฉน

บุคคลเหล่าใดไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล เป็นผู้มีสัจจะน้อย มีความตระหนี่ มีปัญญาทึบ การเสพ การเสพเป็นนิตย์ การเสพด้วยดี การคบ การคบด้วยดี ความรักดี ความจงรักภักดี ความเป็นผู้นับไปตามบุคคลเหล่านั้น นี้เรียกว่า ปาปมิตตตา

นानัตตสัจญญา เป็นไฉน

สัญญาที่เกี่ยวข้องกาม สัญญาที่เกี่ยวข้องด้วยความพยาบาท สัญญาที่เกี่ยวข้องด้วยความเบียดเบียน นี้เรียกว่า นานัตตสัจญญา สัญญาที่เป็นอกุศลแม้ทั้งหมดชื่อนานัตตสัจญญา (๒๖)

[๙๒๘] อุทธัจจะ เป็นไฉน

ความฟุ้งซ่าน ความไม่สงบ ความซัดส่าย ความพล่านไปแห่งจิต นี้เรียกว่า อุทธัจจะ

โกสัชชะ เป็นไฉน

ความปล่อยจิต การเพิ่มพูนความปล่อยจิตไปในกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต หรือในกามคุณ ๕ การทำโดยไม่เคารพ การทำโดยไม่ติดต่อก การทำที่ไม่มั่นคง ความประพฤติด้อยหย่อน ความทอดทิ้งฉันทะ ความทอดทิ้งธุระ ความไม่เสพ ความไม่ทำให้เจริญ ความไม่ทำให้มาก ความไม่ตั้งใจมั่น ความไม่หมั่นประกอบ ความประมาทในการเจริญสภาวะธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล นี้เรียกว่า โกสัชชะ

ปมาทะ เป็นไฉน

ความปล่อยจิต การเพิ่มพูนความปล่อยจิตไปในกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต หรือในกามคุณ ๕ การทำโดยไม่เคารพ การทำโดยไม่ติดต่อก การทำที่ไม่มั่นคง ความประพฤติด้อยหย่อน ความทอดทิ้งฉันทะ ความทอดทิ้งธุระ ความไม่เสพ ความไม่ทำให้เจริญ ความไม่ทำให้มาก ความไม่ตั้งใจมั่น ความไม่หมั่นประกอบ ความประมาทในการเจริญสภาวะธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ความประมาท กิริยาที่ประมาท ภาวะที่ประมาท มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ปมาทะ (๒๗)

[๙๒๙] อสันตฺถุจฺจิตา เป็นไฉน

ความอยากได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปของบุคคลผู้ไม่สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามมีตามได้ หรือด้วยกามคุณ ๕ ความอยาก ความปรารถนา ความไม่สันโดษ ความกำหนด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิต มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า อสันตฺถุจฺจิตา

อัสัมปชัญญตา เป็นไฉน

ความไม่รู้ ความไม่เห็น ฯลฯ ลืมคืออวิชชา อกุศลมูลคือโมหะ นี้เรียกว่า อัสัมปชัญญตา

มหิจจตา เป็นไฉน

ความอยากได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปของบุคคลผู้ไม่สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามมีตามได้ หรือด้วยกามคุณ ๕ ความอยาก ความปรารถนา ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความกำหนัดนักแห่งจิต มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า มหิจจตา (๒๘)

[๙๓๐] **อหิริกะ** เป็นไฉน

ความไม่ละอายต่อการประพฤติกุศลอันเป็นสิ่งที่ควรละอาย ความไม่ละอายต่อการประกอบ บาปอกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า อหิริกะ

อนัตตปปะ เป็นไฉน

ความไม่เกรงกลัวการประพฤติกุศลอันเป็นสิ่งที่ควรเกรงกลัว ความไม่เกรงกลัว ต่อการประกอบ บาปอกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า อนัตตปปะ

ปมาทะ เป็นไฉน

ความปล่อยจิต การเพิ่มพูนความปล่อยจิตไปในกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต หรือในกามคุณ ๕ การทำโดยไม่เคารพ การทำโดยไม่ติดต่อก การทำโดยไม่มั่นคง ความประพฤติย่อหย่อน ความทอดทิ้งฉันทะ ความทอดทิ้งธุระ ความไม่เสพ ความไม่ทำให้เจริญ ความไม่ทำให้มาก ความไม่ตั้งใจมั่น ความไม่หมั่น ประกอบ ความประมาท ในการเจริญสมาธิธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ความประมาท กิริยาที่ประมาท ภาวะที่ประมาท มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ปมาทะ (๒๙)

[๙๓๑] **อนาทรียะ** เป็นไฉน

ความไม่เอื้อเฟื้อ กิริยาที่ไม่เอื้อเฟื้อ ความไม่เคารพ ความไม่เชื่อฟัง ความไม่เชื่อถือ กิริยาที่ไม่เชื่อ ถือ ภาวะที่ไม่เชื่อถือ ความไม่มีศีล ความไม่ยำเกรง นี้เรียกว่า อนาทรียะ

โทวจัสสตา เป็นไฉน

ความที่เป็นผู้ว่ายาก กิริยาที่เป็นผู้ว่ายาก ภาวะที่เป็นผู้ว่ายาก ความถือมั่น ความพอใจในการโต้แย้ง ความไม่เอื้อเฟื้อ ภาวะที่ไม่เอื้อเฟื้อ ความไม่เคารพ ความไม่เชื่อฟังในเมื่อถูกกล่าวหาโดยชอบธรรม นี้เรียกว่า โทวจัสสตา

ปาปมิตตตา เป็นไฉน

บุคคลเหล่าใดไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล เป็นผู้มึนตึ๋นน้อย มีความตระหนี่ มีปัญญาทึบ การเสพ การเสพเป็นนิตย การเสพด้วยดี การเสพเฉพาะ การคบ การคบด้วยดี ความรักดี ความจงรักภักดี ความเป็นผู้โน้มไปตามบุคคลเหล่านั้น นี้เรียกว่า ปาปมิตตตา (๓๐)

[๙๓๒] **อัสสัทธียะ** เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่เชื่อพระพุทธเจ้า พระธรรม หรือพระสงฆ์ ความไม่เชื่อ กิริยาที่ไม่เชื่อ กิริยาที่ไม่ปักใจเชื่อ ความไม่เลื่อมใสยิ่ง มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า อัสสัทธียะ

อวทัญญตา เป็นไฉน

ความตระหนี่มี ๕ อย่างคือ

๑. อวาสมัจฉริยะ (ตระหนี่ที่อยู่)
๒. กุลมัจฉริยะ (ตระหนี่ตระกูล)
๓. ลาภมัจฉริยะ (ตระหนี่ลาภ)
๔. วัฒนมัจฉริยะ (ตระหนี่วรรณะ)
๕. ธัมมมัจฉริยะ (ตระหนี่ธรรม)

ความตระหนี่ กิริยาที่ตระหนี่ ภาวะที่ตระหนี่ ความหวงแหน ความถี่เหนียว ความปกปิด ภาวะที่จิตหวงแหน มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า อวทัญญตา

โกสัชชะ เป็นไฉน

ความปล่อยจิต การเพิ่มพูนความปล่อยจิตไปในกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต หรือในกามคุณ ๕ การไม่ทำโดยเคารพ การไม่ทำโดยติดต่อก การทำโดยไม่มั่นคง ความประพฤติย่อหย่อน ความทอดทิ้งฉันทะ

ความทอดทิ้งธุระ ความไม่เสพ ความ ไม่ทำให้เจริญ ความไม่ทำให้มาก ความไม่ตั้งใจมั่น ความไม่หมั่น ประกอบ ความ ประมาทในการเจริญสมาธรรมที่เป็นกุศล นี้เรียกว่า โกสัชชะ (๓๑)

[๙๓๓] **อุทัจจะ** เป็นไฉน

ความฟุ้งซ่าน ความไม่สงบแห่งจิต ความขัดส่าย ความพล่านไปแห่งจิต นี้เรียกว่า อุทัจจะ

อสังวร เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นรูปด้วยตาแล้วรวบถือ แยกถือ ไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวมในจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่ปฏิบัติแล้วก็เป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคืออกิขณาและโทมนัสครอบงำได้ ไม่รักษาจักขุนทรีย์ ไม่ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียด้วยหู ฯลฯ สูดกลิ่นด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโณภูมิจึงด้วยกาย ฯลฯ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้วรวบถือ แยกถือ ไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวมในมโนนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็เป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคืออกิขณาและโทมนัสครอบงำได้ ไม่รักษามโนนทรีย์ ไม่ถึงความสำรวมในมโนนทรีย์ นี้เรียกว่า อสังวร

ทุสสีลยะ เป็นไฉน

ความล่องละเมิดทางกาย ความล่องละเมิดทางวาจา ความล่องละเมิดทางกายและทางวาจา นี้เรียกว่า ทุสสีลยะ (๓๒)

[๙๓๔] **อริยานัง อทัสสนกัมยตา** เป็นไฉน

บรรดาบุคคลเหล่านั้น **พระอริยะ** เป็นไฉน

พระพุทธรเจ้าและสาวกของพระพุทธรเจ้าเรียกว่าพระอริยะ ความไม่ต้องการจะพบ ความไม่ต้องการจะเห็น ความไม่ต้องการจะเข้าใกล้ ความไม่ต้องการจะสมาคม กับพระอริยะเหล่านี้ นี้เรียกว่า อริยานัง อทัสสนกัมยตา

สัทธัมมัง อโสตุกัมยตา เป็นไฉน

บรรดาบทเหล่านั้น **สัทธรรม** เป็นไฉน

สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เรียกว่า สัทธรรม

ความไม่ต้องการจะฟัง ความไม่ต้องการจะสดับ ความไม่ต้องการจะเรียน ความไม่ต้องการจะทรงจำสัทธรรมนี้ นี้เรียกว่า สัทธัมมัง อโสตุกัมยตา

อุปารัมภจิตตตา เป็นไฉน

บรรดาบทเหล่านั้น **อุปารัมภจิตตตา** เป็นไฉน

ความคิดแข่งดี ความคิดแข่งดีเนื่อง ๆ กิริยาที่คิดแข่งดี กิริยาที่คิดแข่งดี เนื่อง ๆ ภาวะที่คิดแข่งดี เนื่อง ๆ ความดูถูก ความดูหมิ่น ความดูแคลน ความเป็นผู้คอยแสวงหาโทษ นี้เรียกว่า อุปารัมภจิตตตา (๓๓)

[๙๓๕] **มฏฐัสสัจจะ** เป็นไฉน

ความระลึกไม่ได้ ความหวนระลึกไม่ได้ ความย้อนระลึกไม่ได้ ความระลึกไม่ได้ ภาวะที่ระลึกไม่ได้ ความทรงจำไม่ได้ ความเลือนลอย ความหลงลืม นี้เรียกว่า มฏฐัสสัจจะ

อสัมปชัญญะ เป็นไฉน

ความไม่รู้ ความไม่เห็น ฯลฯ ลิ้มคืออวิชา อกุศลมูลคือโมหะ นี้เรียกว่า อสัมปชัญญะ

เจตโสวิกเขปะ เป็นไฉน

ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ความไม่สงบแห่งจิต ความขัดส่ายแห่งจิต ความพล่าน ไปแห่งจิต นี้เรียกว่า เจตโสวิกเขปะ (๓๔)

[๙๓๖] **อโยนิโสมนสิการ** เป็นไฉน

ความไม่ใส่ใจโดยแยบคายในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ความไม่ใส่ใจโดยแยบคายใน สิ่งที่เป็นทุกข์ว่า เป็นสุข ความไม่ใส่ใจโดยแยบคายในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ความไม่ใส่ใจโดยแยบคายในสิ่งที่ไม่ งามว่างาม หรือความนึก ความนึกเนื่อง ๆ ความคำนึง ความพิจารณา ความใคร่ครวญแห่งจิตโดยผิดจาก ความจริง นี้เรียกว่า อโยนิโสมนสิการ

กุ่มมัคคเสวนา เป็นไฉน

บรรดาสภาวธรรมเหล่านั้น **กุ่มมัคคะ** เป็นไฉน

มิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกับปะ มิจฉาวาจา มิจฉากัมมันตะ มิจฉาอาชีวะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสติ มิจฉาสมาธิ นี้เรียกว่า กุ่มมัคคะ

การเสพ การเสพเป็นนิตย์ การเสพด้วยดี การคบ การคบด้วยดี ความรักดี ความจงรักภักดี ความ เป็นผู้ใฝ่มน้าวไปตามทางผิด นี้เรียกว่า กุ่มมัคคเสวนา

เจตโสลีลันตตะ เป็นไฉน

ความที่จิตไม่คล่องแคล่ว ไม่ควรแก่การงาน ความท้อแท้ ความท้อถอย ความย่อหย่อน กิริยาที่ ย่อหย่อน ภาวะที่ย่อหย่อน ความซึมเซา กิริยาที่ซึมเซา ภาวะที่จิตซึมเซา นี้เรียกว่า เจตโสลีลันตตะ (๓๕)

ติกนิทเทส จป